

Delrapport 1 - Framtidens Malmö

Rapport: Klimat och miljö	1
Rapport: En stad som byggs för vanligt folk	10
Rapport: Alla barn och unga ska ges förutsättningar att växa	21
Rapport: Arbete och tillväxt	32
Rapport: En stad som håller ihop.....	43
Rapport: Alla har rätt till en god välfärd och hälsa.....	49

Rapport: Klimat och miljö

Inledning

Klimatkrisen är en av vår tids största utmaningar. Tiden vi har på oss att ställa om blir allt kortare och klimatkrisens konsekvenser allt tydligare. Om takten i omställningen inte växlas upp kraftigt riskerar stora delar av planeten att bli nästintill obeboeliga i närtid.

Samtidigt synliggör klimatkrisen de orättvisor som finns i samhället. Resursstarka individer, områden och länder orsakar större delen av världens utsläpp. Samtidigt är det resurssvaga individer, områden och länder som är mest sårbara inför utsläppens konsekvenser. Därför är det av största vikt att klimatomställningen inte bara genomförs, utan också genomförs rättvist. Energifrågan är en nyckel för att nå våra klimatmål såväl lokalt som nationellt och internationellt. Ska fossila energikällor kunna fasas ut krävs nya, gröna alternativ, som till exempel hållbart producerad el. Södra Sverige befinner sig idag i en sårbar situation vad gäller el- och energiförsörjning. I Malmö produceras cirka 10 procent av det egna elbehovet lokalt. För Skåne är motsvarande siffra 20 procent. Samtidigt betalar boende i södra Sverige många gånger mer för elen i eluttaget än i andra delar av landet. Det är uppenbart att mer behöver göras för att säkerställa en trygg, prisvärd och tillförlitlig el- och energiförsörjning i hela landet.

Två stora utsläppskällor i både Malmö och Sverige är transportsektorn respektive bygg- och anläggningssektorn. Malmö är en snabbt växande stad. Det ställer krav på tillgång till bland annat bostäder och transportsätt. Även i framtiden kommer vi behöva transportera oss och bygga bostäder, skolor och arbetsplatser, men vi måste hitta sätt att göra det hållbart.

Klimatkrisens utmaningar kräver politisk handling. Vår arbetsgrupp ”En rättvis klimatomställning och prisvärd el” fick i februari i uppdrag att, utifrån vårt givna område, ta fram en analys med ett önskvärt framtida scenario för samhället i stort och Malmö i synnerhet. Gruppen består av följande personer:
Hanna Sandberg, ordförande
Edvina Palmcrantz, sekreterare
Anders Malmström
Daniel Wolski
Sofia Hedén

I denna delrapport formulerar arbetsgruppen ”En rättvis och solidarisk omställning med prisvärd el” en problembeskrivning kring de utmaningar vi som samhälle står inför, för att i nästa led kunna dra slutsatser om vilka åtgärder som krävs för att bygga framtidens Malmö. I rapporten lyfts de utmaningar arbetsgruppen har identifierat att vi som samhälle står inför inom för politikområdena hållbar ekonomi, energi, grön bostads- och stadsplanering samt hållbar transport.

Metod och avgränsning

Arbetsgruppens uppdrag och ämne är omfattande. För att säkerställa en konkret rapport som kan bidra till att stärka och uppdatera Socialdemokraterna i Malmös samhällsanalys har därför avgränsningar behövts göras. För att identifiera nyckelområden genomförde gruppen i ett tidigt skede en workshop med syfte att definiera problem och delområden som är relevanta för gruppens ämne och uppdrag. Processen resulterade i ett urval av områden som redovisas under rubriken ”Resultat”.

Under arbetets gång har arbetsgruppen tagit del av reflektioner och inspel från partiets nationella visionsgrupp för el- och energifrågor. Kontakt har därtill sökts med den nationella visionsgruppen för klimat- och miljöfrågor samt andra experter inom området. Tidigt i arbetet anordnades en kunskapshöjande träff med en tjänsteperson inom energifrågor hos Malmö stad.

Arbetsgruppen deltog med bokbord vid Malmö Arbetarekommuns årsmöte i mars 2024. Där fanns möjlighet för ombud och medlemmar att lämna inputs och ställa frågor till gruppen. Gruppen har också deltagit i möte med S-föreningen i Kirseberg/Segevång. De diskussioner och inputs gruppen tagit del av under arbetets gång har tagits i beaktning i den process som föranlett detta dokument.

I kommande steg ser gruppen stor potential i att ytterligare involvera S-föreningar och medlemmar för att få en än mer nedbruten bild av hur Malmöbor lokalt ser på de utmaningar som Malmö och samhället i stort står inför inom ramen för vårt uppdrag. Vår övertygelse är att nyckeln till ett grönare, mer hållbart Malmö är att tänka globalt men agera lokalt. En förutsättning för detta är en fortsatt dialog med Malmöbor, föreningar och aktörer som behövs på resan mot ett klimatneutralt Malmö 2030.

Resultat

En ekonomisk politik som möjliggör den gröna omställningen

Målet för Socialdemokraterna under kommande decennium är att bygga ett fossilfritt samhälle inom ekologins gränser. Klimatomställningen och de växande klassklyftorna är vår tids stora utmaningar. Socialdemokratin måste kunna ha ett svar på båda dessa, utan att ställa dem emot varandra. Vi måste kunna fördela samhällets gemensamma resurser rättvist samtidigt som vi värnar om klimat och miljö både nu och i framtiden.

Utsläppen måste minska radikalt för att klimatförändringarnas effekter inte ska vara oåterkalleliga. Utsläppen i världen måste halveras till 2030 och vara helt borttagna till 2050 för att vi ska klara det. I den välbemedlade delen av världen måste förändringen ske än snabbare. För Sveriges del innebär det att utsläppen närmar sig noll redan under nästa årtionde.

Det kan tyckas vara en svårbemästrad uppgift. Men problemet grundar sig i att allt för små steg tagits under de senaste årtiondena. Den statliga styrningen av klimatpolitiken har varit otillräcklig och verkar under nuvarande regering i direkt motsatt riktning. Marknaden har också misslyckats med att allokera tillräckliga investeringar i grön omställning. Destruktiv ekonomisk rovdrift har istället bidragit till att klimatkrisen tilltagit genom skövling av natur- och grönområden.

För att klara klimatomställningen krävs en rad olika åtgärder som behöver drivas såväl på lokal, nationell som internationell nivå. Kärnan i den socialdemokratiska klimatpolitiken är att det gemensamma måste ta tillbaka kontrollen över klimatet. Det innebär att såväl EU, staten och kommunerna måste öka investeringarna, införa nya, och skärpa befintliga styrmedel. Den socialdemokratiska klimatpolitiken ska bäras upp av rättvisepincip som genomsyrar hela det socialdemokratiska gröna omställningsprojektet, det vill säga att, att de som släpper ut mest också ska vara de som ska bidra mest till klimatomställningen.

Största problemområden idag ur ett socialdemokratiskt perspektiv

1. **Den ekonomiska politiken** bidrar inte i tillräcklig utsträckning med att klara av de investeringar som krävs för att nå klimatmålen. En dumsnål statlig politik riskerar istället att många gröna jobb går om intet, alternativt lokaliseras utomlands.
2. **Ökade klyftor omöjliggör klimatomställningen.** De senaste decenniernas ökade klyftor innebär att hela Sverige inte kan delta i omställningen.

3. **Regioner och kommuner** ges i dagsläget inte rätt förutsättningar att driva en aktiv och långsiktig klimatpolitik. Fyrkantiga statliga regelverk försvårar i dagsläget en klimatpolitik som ser bortom

Energiomställningen

Om vi ska kunna tackla klimatförändringarna är energiomställningen helt nödvändig. Energiområdet är dock både omfattande och komplext, mycket till följd av avregleringen av energimarknaden som skedde år 1996. Idag har flera aktörer ansvar för området: EU styr hur medlemsländerna (inklusive Sverige) ska reglera sina energimarknader, regeringen bestämmer den övergripande energipolitiken, Energimyndigheten ansvarar för att genomföra regeringens energipolitik, Energimarknadsinspektionen (Ei) ansvarar för att reglera energimarknaderna, Svenska Kraftnät (ett statligt ägt affärsverk) förvaltar och utvecklar det svenska stamnätet och energiföretagen (som till exempel E.ON) ansvarar för produktion, distribution och försäljning av energi liksom för driften/utvecklingen av regionala och lokala elnät. Kommunerna kan ha ansvar för lokala energibolag, men är i övrigt begränsade till att följa nationella riktlinjer och lagstiftningar.

Själva elnätet är uppbyggt genom stamnät, regionalnät och lokalnät. Nätet är indelat i fyra elpriszoner, vilka speglar stamnätets ”flaskhalsar” (begränsningar i energiöverföring från norr till söder). Malmö tillhör elpriszon SE4, vilket har högst förbrukning men lägst egenproduktion av el. SE4 är dessutom sammankopplat med områden i Litauen, Polen, Tyskland och Danmark som har ännu lägre grad av egenproduktion, och detta leder till att SE4 har överlägset högst elpriser i Sverige idag. Elpriszonerna utgör en tolkning av EU:s energilagstiftning (som anger att varje land ska ha en elmarknad som ”främjar konkurrens och effektivitet”) – det är alltså långt ifrån alla länder som delat upp sitt elnät i olika zoner.

Vår energi kommer idag från flera olika energislag, och det är viktigt att understryka att inget av dessa är ”perfekt”. Forskningen är dock överens om att de så kallade förnybara energislagen är bäst ur ett klimatperspektiv. De förnybara energislagen utgörs av solenergi, vindkraft, vattenkraft, biomassa/bioenergi (vilket innebär förbränning av organiskt, hållbart material), geometrisk energi (värme från jordens inre) och grön vätgas (vilken kräver grön el för att produceras). Näst bäst är det fossilfria men ej förnybara energislaget kärnkraft. Sämst är de fossila bränslena, vilka utgörs av kol, olja och naturgas – det är dessa energislag som i huvudsak orsakar den globala uppvärmningen.

Globalt används mest fossila bränslen. Sverige går dock i motsatt riktning (enbart ca 25-30% av vår energi kommer ifrån fossila bränslen), framförallt tack vare vår väl utbyggda vattenkraft i norr. Skåne försörjs till största del av kärnkraftsenergi. Vår egen produktion av el ligger på knappt 7 TWh, samtidigt som vi förbrukar ca 20 TWh per år. Förbrukningen förväntas dock öka markant till år 2030, något som det idag saknas en plan för att kunna möta. Som land har vi dock goda förutsättningar att kunna bli helt självförsörjande på solenergi, vattenkraft och vindkraft, och då helt kunna fasa ut övriga energislag.

Största problemområden idag ur ett socialdemokratiskt perspektiv

1. **Avregleringens konsekvenser och synen på energiområdet.** Idag sätts marknaden över allmänintresset, vilket resulterar i att några få aktörer kan plocka ut stora vinster på bekostnad av konsumenterna. Ur socialdemokratiskt perspektiv måste vi börja se energiområdet för vad det är: en samhällskritisk infrastruktur i det moderna samhället, och därför något som ska ägas gemensamt och fördelas rättvist.
2. **Energiomställningen är ojämsställd och morötter har riktats mot medel- och överklass.** Det saknas idag en plan för att kunna erbjuda stöd till de arbetare och småföretagare som riskerar att påverkas negativt av den gröna omställningen (till exempel i form av utbildning eller förmånliga elavtal). Dessutom gynnar nuvarande subventioner oftast bara resursstarka hushåll, till exempel stödet för solpaneler som mestadels tillfaller medel- och överklassen. Detta förvärrar ekonomiska klyftor och gör det svårare för låginkomsthushåll att delta i omställningen.
3. **Energifattigdomen ökar.** Energipriserna stiger, och på fem år har kostnaderna fördubblats i elpriszon SE4 (där Malmö ingår), vilket leder till att allt fler hushåll - framförallt redan resurssvaga hushåll - hamnar i energifattigdom. Detta utan att ha möjlighet att minska sin konsumtion, då kostnadsökningarna främst avser nätavgifter.
4. **Sveriges elnät är eftersatt och klarar inte framtidens efterfrågan.** Det finns akuta behov av att rusta upp det nationella stamnätet för att avlägsna de flaskhalsar som hindrar en effektiv energidistribution från norr till söder. Dessutom är Sveriges energiinfrastruktur som helhet inte tillräckligt robust för att hantera ökade krav från elektrifiering och förnybar energi.
5. **Europafokus överskuggar Sverige-fokus.** Solidaritet är viktigt, men inte på bekostnad av inhemsk energifattigdom. Sverige måste börja ha ett tydligare fokus på nationella behov när det gäller EU:s energipolitik, för att inte drabbas av andra länders förseningar i omställningen till grön energi. Det går att stötta våra grannländer på andra sätt än genom ökad export av vår förnybara energi.
6. **Ökad tilltro till kärnkraften trots stora risker.** Kärnkraften är problematisk av flera anledningar: den har en lång uppbyggnadstid (minst 15 år), kärnkraftsanläggningarna utgör betydande säkerhetsrisker och det finns stora frågetecken kring drift och slutförvar (till exempel är uran, som behövs för att driva kärnkraftverken, en ökad konfliktmineral). Trots det har vår nuvarande regering låst sig vid tanken på mer kärnkraft, en vurm som är både okunnig och vilseledande. Kärnkraften bör fortsätta fasas ut till förmån för snabbare och mer hållbara energikällor.
7. **Utbyggnaden av de förnybara energislagen bromsas.** Trots Sveriges potential inom förnybar energi är utbyggnaden otillräcklig. Problemet blir inte bättre av att nuvarande regerings politik leder till att planerade etableringar av flera viktiga sol- och vindkraftsparker läggs ner. Sedan tidigare finns dessutom hinder i tillståndprocesser och bristande ekonomiska incitament för investering/tillståndsgivning som fortfarande inte adresserats.

Bostäder och stadsplanering

Klimatförändringarna är redan här och påverkar vår livsmiljö. Det går snabbare än vad vi kanske vill förstå. För att bromsa utvecklingen måste vi minska våra utsläpp, samtidigt som vi anpassar samhället efter de förändringar som redan är här.

Städerna är inte byggda för att klara det extremväder som nu allt oftare dyker upp som en konsekvens av klimatförändringarna. När värmen ökar skapar asfalt, betong och byggnader värmeöar i städerna. När skyfallen kommer räcker inte rören till och samma asfalt, betong och byggnader hindrar vattnet från att sjunka ned i marken.

Träd och grönska är exempel på naturbaserade lösningar som mildrar effekterna av klimatförändringarna, samtidigt som de är en del av omställningen. De ger skugga, avdunstning och binder vatten och sänker därför temperaturen på marken. De fördröjer nederbörden och avlastar avloppssystemet vid skyfall. De förbättrar luftkvaliteten och ger välbefinnande. Men de binder också kol och motverkar därför klimatförändringarna.

Samtidigt är inte grönskan jämnt fördelad över staden. I delar av Malmö med villor och stora uppvuxna trädgårdar är temperaturen lägre. I innerstaden och i våra miljonprogramsområden finns mindre grönska vilket leder till att värmeöar uppstår. Var du bor avgör därför hur hårt du drabbas när klimatet förändras. I Sverige dog 700 människor av värmen sommaren 2018. Om vi inte rustar städerna kommer den siffran stiga dramatiskt framöver. Trots det finns inga byggkrav kopplade till värme, såsom det finns krav på till exempel dagsljus och buller.

Enligt Boverket svarar bygg- och fastighetssektorn för 21,7 procent av Sveriges totala utsläpp av växthusgaser i landet (år 2021). Dessutom tillkommer stora mängder utsläpp utomlands genom importvaror. Byggbranschen står alltså för enorma utsläpp, samtidigt som allt fler hårdgjorda ytor i staden leder till större sårbarhet vid extremväder. Men vi behöver bostäder och infrastruktur - frågan är hur dessa ska byggas och utformas jämlikt, så att alla har råd och möjlighet att bo och vistas på lika villkor i den klimatanpassade staden.

Ett annat klimathot vi måste förhålla oss till är havet. Att Malmö ligger vid havet är en fantastisk tillgång, men när havsnivåerna stiger och tillfälliga oväder ger större effekter hotas en allt större del av stadens yta. Dessutom är det just vid havet som vi har stora möjligheter att bygga nya bostäder och arbetsplatser. På sikt hotas Malmös existens av havet - och det är inte bara Malmö som har detta problem, utan alla kuststäder.

Största problemområden idag ur ett socialdemokratiskt perspektiv

1. **Ökande sårbarhet vid extremväder.** Om inte tillräckliga investeringar görs för klimatanpassning kommer städer som Malmö att utsättas för allt större skador från extremväder som skyfall och värmeböljor. Detta hotar både infrastruktur och människors liv och hälsa, med stora ekonomiska och sociala konsekvenser.
2. **Orättvis fördelning av grönska.** Stadsdelar utan tillräcklig grönska, särskilt i socioekonomiskt utsatta områden, lider av kraftigare effekter av klimatförändringarna.

3. **Allt varmare inomhusklimat.** Bristen på byggkrav relaterade till inomhustemperatur innebär att många offentliga byggnader som skolor och äldreboenden inte klarar de stigande temperaturerna. Detta skapar en akut risk för människor som redan är sårbara, som barn och äldre.
4. **Stora utsläpp från byggbranschen.** Byggsektorn är en av de största utsläpparna i Sverige. Samtidigt är behovet av nya bostäder stort. Lösningen måste inkludera hållbart byggande med minskade utsläpp och klimatvänliga material, utan att äventyra människors rätt till bostad.
5. **Klimatorättvisor vid renovering av bostäder.** Det saknas idag styrning för hur bostäder ska kunna klimatanpassas utan att detta drabbar de boende. Risker för kraftiga hyreshöjningar är till exempel överhängande vid renovering av hyreshus, trots att hyresgästen kanske inte ens kommer kunna dra full nytta av förbättringarna.
6. **Fler ska få plats på samma yta.** Urbanisering leder oftast till fler byggnader och hårdgjorda ytor som betong. Detta kan skapa fler värmeöar och leda till ökad trafik om inte hållbara transportlösningar och grönytor prioriteras.
7. **Malmö hotas av de stigande havsnivåerna.** Malmös läge vid havet innebär stora utmaningar när havsnivåerna stiger. Investeringar i skyddsåtgärder krävs för att undvika att staden översvämmas. Frågan är dock inte lokal, utan behöver hanteras på nationell nivå - något som inte görs idag.

Minskade transporter för en hållbar och trivsamt stad

Utsläppen från transporter utgör runt en tredjedel av de totala utsläppen av växthusgaser. Att minska utsläppen från transporter har en betydande effekt på den totala klimatpåverkan. Antalet transporter måste minska och de transporter som görs ska göras på sätt som är skonsamma ur ett utsläppsperspektiv. Det gäller såväl persontransporter som varutransporter.

Att bygga rätt struktur för transporter handlar i grunden om en balans mellan individens frihet och det gemensammas bästa. Socialdemokratin kan aldrig prioritera individens frihet till priset av att det stora flertalet blir lidande, utan måste se som sin uppgift att förbättra samhället för alla.

Cykling och gång är utsläppsfria transportsätt. De orsakar heller inget buller. Cyklar tar en betydligt mindre yta i anspråk än en bil. Malmö behöver lyfta sig mer för att nå upp till den potential för cykling det finns i staden. För att lyckas måste cyklingen bli säkrare och tryggare.

Kollektivtrafik ska vara det främsta alternativet till gång och cykling. Enligt Skånetrafiken orsakar en personbil som kör 10 mil lika mycket utsläpp som ett tåg som färdas 700 mil. Det motsvarar en tågresa till Calcutta. Förutom minskade utsläpp, minskat buller så innebär mer kollektivtrafik att ytor frigörs som kan användas till annat än biltrafik och parkering.

Tre hinder för att locka fler till kollektivtrafiken är:

1. Återkommande problem med förseningar och inställda avgångar.
2. Priset för att åka kollektivt är högt sett till många hushålls ekonomi.
3. Otillgänglig. Utanför städerna och centralorterna går kollektivtrafiken sparsamt eller inte alls.

För att på riktigt prioritera de skonsamma transportslagen måste framkomligheten och smidigheten för dessa med råge överträffa övriga transportslag. Breda trafikleder för bilar genom staden ger motsatt effekt. Ett nytt grundläggande tänk för samhällsbyggande, som har rättvisa för det stora flertalet som sitt förtecken, måste till.

Den egna bilen symboliserar fortfarande bekvämlighet och smidighet för många. Folk som bor på landsbygden har fog för att känna så. Kollektivtrafiken räcker ofta inte till. Den måste byggas ut. Det handlar även om synen på transporter och vilka behov de uppfyller. Är behovet att äga sitt fordon eller är behovet att kunna transportera sig på ett smidigt, förutsägbart sätt? För det senare är gemensam *tillgång* till fordon ett starkt alternativ till att *äga* egen bil. För de flesta skulle det räcka att vara med i en bilpool för att uppfylla sitt behov av transporter. Det skulle också innebära bättre användning av de bilar som är ute på vägarna.

För att locka fler till bilpooler istället för eget ägande så måste tillgången till fordon vara garanterad, tekniken vara enkel och kostnaden för att använda bilarna låg. För att det ska lyckas ska offentligt drivna bilpooler ses som en ny gren inom kollektivtrafiken.

Som komplement till bilpooler bör det offentliga också säkerställa att det vid varje knutpunkt för kollektivtrafik finns tillgång till utsläppsfria transportslag för kortare sträckor, såsom cyklar och elcyklar, som kan bokas lika enkelt som en vanlig buss- eller tågresa.

Högerpartierna ser elektrifiering som universallösning för framtidens transporter. Baksidan är att mängden fordon inte kommer att minska. Synen har också en tydlig klassdimension som lämnar stora delar av befolkningen utan möjlighet att gå över till elbil på grund av att de ofta är dyra. Den tekniska utvecklingen går snabbt. Dagens elbilar är inte nödvändigtvis morgondagens teknik. Som kommun är det i dagens läge förenat med risker att låsa sig vid en teknik och bygga en laddningsinfrastruktur för den på offentliga ytor.

För långa persontransporter, både inrikes och internationella, är höga priser på tågresande en faktor som hindrar fler från att åka. Tågtrafiken över Öresundsbron till exempel: En tur- och returbiljett mellan Malmö-Köpenhamn kostar 300 kronor för en vuxen. Priset kan vara en förklaring till att tågresandet mellan städerna inte har ökat särskilt markant jämfört med resandet med färja före Öresundsbrons invigning år 2000, trots att antalet tågavgångar per

dygn är betydligt fler än för färjorna. För tågresor neråt Europa tillkommer ofta dessutom en krånglig, svåröverskådlig bokningsprocess för biljetter.

Enligt forskare på Chalmers riskerar utsläppen från flyget att bli större än Sveriges totala utsläpp redan 2040 om inte effektiva styrmedel införs. Trots sin skadliga påverkan får flygtrafiken flera former av statliga subventioner, såsom momsfri prissättning på internationella flygresor, flygplats säkerhet, luftfartskontroll och skattebefrielse för flygbränsle. Det sistnämnda kompenseras genom en särskild flygskatt, men den skatten planerar den nuvarande regeringen att slopa fr.o.m. den 1 juli 2025.

Sveriges klimatpolitik har under Tidöpartiernas styre kraftigt försämrats. Inte minst på transportområdet där utsläppen från transporter ökat till följd av den förda politiken. De uppsatta klimatmålen till 2030 ser ut att bli svåra att nå.

En socialdemokrati som vill spela en aktiv roll i klimatomställningen och se till det gemensammas bästa måste se klassaspekterna i dagens situation. Med högerns politik kan resursstarka grupper fortsätta resa och transportera sig på sätt som bromsar och hindrar omställningen. Samtidigt lämnas stora grupper, med knappare resurser och på landsbygden, utan hållbara transportalternativ trots att oron för klimatet är lika utbredd här som bland folk i städerna.

Största problemområden idag ur ett socialdemokratiskt perspektiv

1. Infrastruktur och kollektivtrafik planeras i stor utsträckning efter historiskt trafik- och transportbeteende. För att ändra till en planering som ser till det gemensammas bästa måste grundläggande perspektiv ändras.
2. Skillnaden i syn på att äga ett fordon eller ha tillgång till ett fordon är fortfarande stor.
3. Utsläppare betalar inte proportionerligt. Klassdimensionen i klimatpolitiken måste bli tydligare.

Diskussion och framtidsvision

Socialdemokratin har en stolt tradition av att leda Sverige genom omvälvande förändringar. Redan på 60-talet visade vi världen att ett land kan bygga ett välfärdssamhälle präglat av både jämlikhet och hållbarhet. Vi anser dock att vårt parti inte hängt med sin samtid, och att det saknas en skarp definition av vad socialdemokratisk klimatpolitik är idag - och i framtiden. Istället för att driva en starkt ideologiskt förankrad klimatagenda har partiet de senaste åren fokuserat på pragmatiska lösningar "som ska passa alla", alternativt gett bort klimatfrågan helt. Ibland har vi till och med aktivt fattat beslut som vi anser går emot den socialdemokratiska ideologin, som till exempel avregleringen av energimarknaden år 1996.

En viktig del i vår klimatpolitiska framtidsvision är därför att hitta tillbaka till vår ideologi. En socialdemokratisk klimatpolitik ska grunda sig på folkrörelsens principer och bygga på solidaritet och omfördelning - alla ska ha en rättvis chans att bidra till och dra nytta av omställningen. I ovan avsnitt har vi därför valt att belysa fyra nyckelområden inom klimatomställningen, liksom några av de problemområden som socialdemokratin måste finna ett svar på. Klimatkrisen må vara global, men vi är övertygade om att vi kan använda klimatomställningen som en språngbräda för att minska klassklyftor och öka jämställdheten även i Malmö.

Rapport: En stad som byggs för vanligt folk

Inledning

De ekonomiska klyftorna i Sverige ökar markant och idag har Sverige näst störst förmögenhetskoncentration i EU. Tidigare i år släppte Finanspolitiska rådet en rapport¹ som särskilt pekar på bostadsmarknadens utveckling som en bidragande faktor. Bostadsmarknaden har under 2000-talet varit den faktor som bidragit till den största ökningen av Gini-koefficienten².

Dagens utformning av bostadsmarknaden spär på klyftorna i samhället såväl ekonomiskt som socialt. Boendesegregationen i Sverige ökar och postnumret styr i allt högre utsträckning vilka förutsättningar man har i livet. Låginkomsttagare och höginkomsttagare bor mest segregerat i hela landet och allt färre får chansen att mötas över klassgränserna i sin vardag. Enligt en analys från SCB³ är också resmönstret bland befolkningen i hög utsträckning segregerat – boende i resursstarka områden reser till andra resursstarka områden för arbete eller fritid, och boende i resurssvaga områden reser till andra resurssvaga områden. Det påverkar inte minst samhällsgemenskapen och tilliten till varandra.

Klimatkrisen gör sig alltmer påmind. Extremväder blir mer frekvent förekommande, även i Sverige och Malmö. Ska vi lyckas nå våra ambitiösa klimatmål om klimatneutralitet 2030 behöver mer göras, inte minst inom bygg- och anläggnings- samt transportsektorn. Behovet av mer hållbar mobilitet är stort, och investeringsbehovet i kollektivt resande uppenbart.

För att ta sig an dessa problem behövs ett helhetsgrepp kring de politiska utmaningar som vi står inför - i alla samhällets sektorer.

I februari gavs vår arbetsgrupp "En stad som byggs för vanligt folk" i uppdrag att, utifrån vårt givna område, ta fram en analys med ett önskvärt framtidsscenario för samhället i stort och Malmö i synnerhet.

I denna delrapport redovisar gruppen den första delen av vårt arbete. I dokumentet lyfts de utmaningar arbetsgruppen har identifierat att vi som samhälle står inför inom ramen för politikområdena bostäder, stadsplanering och segregation samt hållbar trafik och mobilitet. I denna första inlämning dras inga slutsatser kring lämpliga reformer eller åtgärder. Detta

dokument syftar i stället till att formulera en problembeskrivning som kan identifiera var politiska lösningar och åtgärder saknas, för att i nästa led definiera reformförslag som kan bryta segregationen, ta tillbaka kontrollen samt öka jämlikheten och stärka sammanhållningen.

Metod och avgränsning

Arbetsgruppens givna område är brett och innefattar stora delar av den verklighet som Malmöborna lever och verkar i. För att få så goda förutsättningar som möjligt att ta fram ett material som kan bidra till viktiga insikter i Arbetarekommunens politikutvecklingsarbete har arbetsgruppen valt att avgränsa arbetet i detta skede till rubrikerna “Bostäder för alla – bostaden som en social rättighet”, “stadsplanering och segregation” samt “den smarta staden - hållbar trafik och mobilitet”. I valet av avgränsningar har hänsyn också tagits till de andra utpekade politikområdena inom Malmö Arbetarekommuns visionsarbete.

Under arbetets gång har gruppen arrangerat eller deltagit i två utåtriktade aktiviteter för att få ta del av nya perspektiv.

Den 15 maj arrangerade arbetsgruppen ett panelsamtal om bostadspolitik och dagens bostadsmarknad. I panelen deltog Martin Hofverberg, chefsekonom på Hyresgästföreningen, Jennie Gustafsson, postdoktor inom bostadspolitiska skeenden vid Malmö universitet, Jonas Sjöberg, ordförande Byggnads Skåne samt Anna Heide, affärsutvecklingschef Trianon. Samtalet modererades av Marika Bjerstedt Hansen.

Den 20 maj deltog arbetsgruppens ordförande Shler Bradostin och sekreterare Edvina Palmcrantz på ett rundabordssamtal om stadsbyggnads- och bostadspolitiska frågor tillsammans med aktörer inom Malmös bygg- och bostadssektor – bland andra fastighetsägare, hyresgästföreningen och fackförbundet Byggnads.

Arbetsgruppen har också haft besök av Leif Gjesing, Malmö stad, under ett sammanträde för att få mer information om arbetet med Öresundsmetron och de framtida kommunikationsbehov som finns i Öresundsregionen.

Framgent ser arbetsgruppen en stor potential i att involvera medlemmar och s-föreningar i den process som ska resultera i reformförslag och konkreta politiska åtgärder.

Resultat

Bostäder för alla – bostaden som en social rättighet

I en värld där urbaniseringen ökar i en aldrig tidigare skådad takt, står Malmö inför en unik utmaning att säkerställa bostäder som en grundläggande social rättighet för alla sina invånare. Med befolkningstillväxt och en blandad befolkning förväntas staden stå inför både möjligheter och utmaningar de kommande 20 åren. Malmö har redan etablerat sig som en

dynamisk och mångkulturell stad, men de framtida bostadspolitiska besluten kommer att vara avgörande för att upprätthålla social rättvisa och inkludering.

Enligt FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna är bostad en grundläggande mänsklig rättighet, och det är avgörande att städer tar detta på allvar när de planerar för framtiden. Det kommer att kräva innovativa lösningar och en stark politisk vilja för att kunna erbjuda rimliga och tillgängliga bostäder för alla, oavsett socioekonomisk bakgrund.

För att uppnå detta mål måste staden överväga att investera mer i allmännyttiga hyreslägenheter med rimliga hyror och uppmuntra till byggande av blandade bostadsområden som främjar social sammanhållning. För Malmö innebär detta inte bara att planera för fler bostäder, utan också att skapa trygga, inkluderande och hållbara stadsdelar där människor kan leva och trivas i långsiktiga och trygga boendemiljöer.⁴

Vem har råd att bo i framtidens Malmö?

Tillgången till en bostad är en grundläggande mänsklig rättighet. Det råder idag en utbredd bostadsbrist i hela Sverige och Malmö och Skåne är inget undantag. 17 av 33 kommuner i Skåne uppger att de har bostadsbrist och i Malmö behöver i genomsnitt 2260 bostäder färdigställas per år fram till 2030 för att täcka behovet⁵. De senaste åren har det byggts cirka 3000 bostäder per år i Malmö vilket kan betraktas som en okej nivå utifrån behovet. Problemet är dock att det inte finns tillräckligt många bostäder med rimliga hyror. Detta problem kommer med stor sannolikhet förvärras om 20 år om inte utvecklingen bryts och rätt åtgärder sätts in.

I Malmö är cirka åtta procent av hushållen trångbodda, men det finns stora skillnader inom staden, i Rosengård är uppemot vart tredje hushåll extremt trångbott och i Holma-Kroksbäck handlar det om cirka var femte⁶. 17 procent av de unga vuxna i Malmö/Lund bor fortfarande hemma och 76 procent av dem vill bo på annat sätt⁷. Den genomsnittliga kötiden till en bostad i Malmö på Boplats syd är för närvarande 3,4 år. I ett framtida Malmö bor människor med plats för både läxläsning och återhämtning och det finns möjligheter att flytta hemifrån.

Det blir allt svårare att få tillgång till en prisvärd bostad. Hyresgäster med låga inkomster har hyreskostnader som tar upp en allt större andel av den disponibla inkomsten⁸. Det finns det en rad skattelättnader för det ägda boendet vilket gör hyresrätten dyr i jämförelse. Vår vision är att det ska finnas tillgång till prisvärda bostäder av hög kvalitet i framtidens Malmö. Bostaden ska inte vara en klassmarkör som förvärrar ojämlikheten i samhället.

Det ställs höga krav för att få tillgång till ett förstahandskontrakt och många privata hyresvärdar accepterar inte försörjningsstöd som inkomst. Detta gör att allmännyttan tar ett allt större socialt ansvar i relation till de privata hyresvärdarna. I framtidens Malmö tas ett gemensamt ansvar för en socialt hållbar bostadsförsörjning.

För att alla ska ha råd att bo i framtidens Malmö behövs inte enbart fler bostäder utan också fler bostäder som vanligt folk har råd med. För att nå dit behövs det fortsatt en generell bostadspolitik kombinerat med riktade åtgärder för de som är mest sårbara.

Framtidens allmännytta

MKB är idag Sveriges näst största allmännyttiga bostadsbolag med över 20 000 lägenheter. Trots att MKB erbjuder ett stort antal bostäder är efterfrågan fortfarande hög, och det råder brist på hyresrätter med rimliga hyror.

Malmö har länge kämpat med segregation, där vissa områden är mer utsatta och eftersatta än andra. Trots insatser för att skapa blandade bostadsområden kvarstår stora skillnader i boendemiljön. Som allmännyttigt bostadsbolag står MKB inför utmaningen att utveckla fler integrerade och blandade bostadsområden.

När vi blickar framåt står allmännyttan inför en avgörande roll i att forma Malmös framtid. I en tid där ekonomisk ojämlikhet och bostadsbrist hotar sammanhållningen i städer över hela landet, kommer Malmö ta på sig uppgiften att omdefiniera vad allmännyttiga bostäder kan vara. I Malmö kommer allmännyttan behöva utvecklas till en kraftfull motor för social rättvisa och hållbar utveckling.

Under de kommande 20 åren kommer staden behöva satsa på att utveckla hållbara och innovativa bostadslösningar som går bortom de traditionella modellerna. Malmös fokus kommer behöva vara på att bygga energismarta bostäder som inte bara minimerar miljöpåverkan utan också håller driftkostnaderna låga, vilket gör dem ekonomiskt rimliga för alla invånare. Allmännyttan kommer behöva bli en central del i att skapa blandade bostadsområden, där människor från olika socioekonomiska grupper kan bo och leva sida vid sida, vilket kommer stärka den sociala sammanhållningen och skapa ett mer inkluderande samhälle.

Digitalisering kommer också spela en nyckelroll i att modernisera och effektivisera förvaltningen av allmännyttiga bostäder. Genom smarta system kommer underhåll och fastighetsförvaltning blivit mer proaktivt, vilket inte bara förbättrar livskvaliteten för hyresgästerna utan också säkerställer att fastigheterna förblir i gott skick under lång tid.

Framtida Malmö är en stad där allmännyttan är mer än bara ett bostadsalternativ – den är en central aktör i att forma ett rättvist och hållbart samhälle. Genom att sätta människors behov i centrum och prioritera både social rättvisa och ekologisk hållbarhet, har Malmö skapat en modell för framtidens allmännytta som kan inspirera städer världen över.⁹

Huvudbudskap

- Malmö har haft en god nivå av bostadsbyggnade under de senaste åren, men utbudet av bostäder med tillgängliga hyror är otillräckligt.
- Bostadsbristen är ojämlik och trångboddheten centrerad till vissa områden.
- Hyresgäster lägger en högre andel av sin månadsinkomst på boendekostnader än de som äger sin bostad. De riktade skattelättnader som finns för det ägda boendet gör hyresrätterna till ett dyrare bostadssätt, samtidigt som hyresgäster har små till inga möjligheter att tjäna pengar på sitt boende.
- Allmännyttan tar ett oproportionerligt socialt ansvar när privata hyresvärdar kan ställa allt för höga krav på bostadssökande.
- Allmännyttan behöver förutsättningar för att fungera som en rättvise- och hållbarhetsskapande aktör på bostadsmarknaden.

Stadsplanering och segregation

Malmö har en ambitiös stadsutvecklingsplan med fokus på hållbarhet, mobilitet och grönt tillväxt. Den senaste översiktsplanen, antagen 2023, har tre huvudprioriteringar: Malmö som en regional motor för grön tillväxt, staden som en kulturell och demokratisk livsmiljö samt att utveckla en nära, tät och funktionsblandad stad. Detta innebär att staden arbetar för att skapa goda livsmiljöer genom hållbar markanvändning, energieffektivitet och satsningar på förnybar energi, samt ett trafiksystem med låg miljöpåverkan.

Stadsplanering har långa tidshorisonter och framtiden Malmö de kommande tjugo åren fortsätter i mångt och mycket i samma spår. När vi bygger Malmö helt ska det finnas mer Malmö åt fler. En viktig princip är att hela Malmö ska tillhöra alla Malmöbor. Stadsdelar ska integreras med varandra och gemensamt skapa en stad som är större än summan av sina delar. Nya områden ska tillföras värden som gör dem attraktiva även för de som inte bor där.

En progressiv markpolitik

År 2010 avskaffade den dåvarande regeringen kommunernas rätt till förköp vid försäljning av fastigheter. Förköpslagen infördes 1968 i avsikt att ge kommunen möjlighet att gå in i ett köp före andra intressenter, om den ansåg sig ha goda skäl. En förköpslag gör det möjligt för kommunerna att bättre planera för framtida byggnation. En modern variant av förköpsrätt hade gett kommuner möjlighet att träda in och köpa bostadsbestånd och fastigheter till försäljning, med syfte att främja goda planeringsförutsättningar för kommuner, motverka spekulation på bostadsmarknaden och bidra till stabilitet i bostadsområden.

För att säkerställa en hållbar och inkluderande samhällsutveckling är kommunens markägande ett centralt verktyg. Genom strategiskt ägande och förvaltning av mark kan kommunen styra utvecklingen mot ett samhälle där alla invånare har tillgång till bostäder, grönområden och samhällsservice av hög kvalitet. För att uppnå detta är vår vision att kommunen ska äga minst hälften av sin mark. Detta mål ska främst uppnås genom strategiska markköp, men också genom att upplåta mark med tomträtt där det är lämpligt, vilket möjliggör långsiktig kontroll över markanvändningen samtidigt som det skapar förutsättningar för flexibelt nyttjande.

För att ytterligare stärka hållbarheten i våra stadsutvecklingsprojekt kommer kommunen att flytta gränserna för exploatörernas ansvar. I framtiden ska detta ansvar inte bara omfatta engångsinvesteringar i de omgivande miljöerna kring exploateringsobjekten, utan även inkludera ett långsiktigt ansvar för att finansiera drift och underhåll av omgivningen. Detta säkerställer att de miljöer som byggs upp inte bara är attraktiva vid invigningen, utan även hålls levande och välskötta över tid.

Hur ska staden planeras i framtiden?

År 2044 är Malmö en stad där Digitala tvillingar¹⁰ har blivit en oundgänglig del av stadsplaneringen. Genom dessa avancerade digitala verktyg kan vi i realtid simulera och analysera stadens system och strukturer vilket ger oss en oslagbar förmåga att planera och utveckla staden på ett sätt som är både proaktivt och hållbart. Digitala tvillingar gör det möjligt för oss att förstå och förutse hur olika faktorer påverkar stadens funktion och

livskvalitet, från trafikflöden till energiförbrukning och klimatpåverkan, vilket innebär att vi kan fatta mer informerade beslut och anpassa oss snabbare till förändringar. Detta samtidigt som vi säkerställer att stadens utveckling sker på ett sätt som gynnar både nuvarande och framtida generationer.

När stadens begränsade mark bebyggs kan inte enbart marknaden avgöra vad som ska byggas. Hela staden, och särskilt nya områden, är i behov av ett rikt kulturliv som förhöjer livskvaliteten och stadsmiljön. Tätare och mer naturlig samverkan mellan befintliga aktörer spelar en viktig roll. Exempelvis kan Parkering Malmö möjliggöra nya ytor genom att vid byggnation av nya mobilitetshus tillgängliggöra sina tak- och bottenvåningar. Multifunktionella byggnader och stadsdelar gynnar fler och gör miljöer levande och mer attraktiva för Malmöbor.

Vi vill även verka för en förändring av lagstiftningen så att fastighetsägare måste vara med och finansiera en lokal fastighetsägaresamverkan, exempelvis genom BID-modellen. Denna typ av samverkan har potential att stärka lokala områden, skapa trygghet och förbättra den fysiska miljön på ett sätt som gynnar både invånare och fastighetsägare.

En stad som växer helt och hållbart

Malmö är Sveriges snabbast växande storstad och år 2050 beräknas det finnas en halv miljon Malmöbor i staden. Det ställer höga krav på tillgänglighet till bostäder, arbetsplatser och samhällsservice. Att växa innebär stora möjligheter för Malmö, men också utmaningar – inte minst vad gäller stadens yta.

Malmös totala yta består till ungefär hälften av hav, och cirka en tredjedel av stadens landyta utgörs av högkvalitativ jordbruksmark som är viktig inte bara för Malmös, utan hela landets livsmedelsförsörjning. Att förtäta i stället för att expandera är därför nödvändigt. Men även en förtätningsprincip medför problematik i Malmös arbete med att bygga staden både hel och hållbar.

2020 var Malmös andel hårdgjorda ytor cirka 61 procent. Hårdgjorda ytor gör staden mer sårbar i händelse av extremväder som skyfall och påverkar Malmöbornas livskvalitet negativt. Grönområden utgör en plats för rekreation, motion och avkoppling för stadens invånare, och spelar en viktig roll för människors hälsa och välbefinnande. Forskning visar att boende med god tillgång till grönområden mår bättre såväl psykiskt som fysiskt än boende med större avstånd till parker och andra grönytor. Därför är det centralt att även i ett Malmö som måste växa inåt prioritera plats för grönska, och även se över befintliga hårdgjorda ytor för att tillföra nya gröna värden.

När antalet människor som bor och rör sig i vår stad ökar behöver vårt synsätt på transporter förändras. Det pågår ett stort arbete med att göra kollektivt resande mer attraktivt och tillgängligt för fler Malmöbor, samt att förenkla cykelpendling såväl i staden som till andra närliggande orter. Det är viktigt, inte minst i en stad som behöver nyttja vår befintliga yta så effektivt som möjligt.

Samtidigt som vi måste säkerställa att Malmö är en stad där alla kan röra sig från punkt A till punkt B oavsett vilka förutsättningar de har, innebär en stor grad av privatbilism också stora ansträngningar för det offentliga rummet. Alla bilar som finns i Malmö under dagtid tar i

anspråk en yta som motsvarar 1 ½ Västra hamnen i parkeringsyta. Varje bil tar 5–6 parkeringsplatser i anspråk, eftersom parkeringsbehov uppstår både vid hemmet, arbetsplatsen och fritidsaktiviteten. Det innebär i praktiken att staden behöver hantera parkeringsyta på uppemot nio Västra hamnen. Med de växande behov och den hårda konkurrens som finns om stadens yta kommer vi därför inte kunna fortsätta med samma parkeringspolitik. När många väljer bilen som färdmedel påverkas Malmöbornas hälsa negativt genom sämre luftkvalitet och högre bullernivåer. Den infrastruktur som krävs för att möjliggöra en hög nivå av privatbilmiljö i staden innebär också att andra viktiga värden behöver offras för att skapa utrymme, så som till exempel plats för rekreation och grönska men även markyta som kan användas för byggande av bostäder och nya arbetsplatser.

Att bygga ett växande Malmö innebär stora påfrestningar för klimatet och miljön. Bygg- och anläggningssektorn i Malmö står idag för mer än 20 procent av stadens totala klimatpåverkan. När bostäder, arbetsplatser, skolor och förskolor konstrueras för framtidens Malmö måste det därför ske med hållbarhet - såväl social som ekologisk - i beaktning. Att planera och bygga hållbart kan innebära större initialkostnader för projektet, men potentialen för långsiktiga besparingar är stor tack vare till exempel lägre energikostnader. Klimatsmart byggnation skapar även ofta bättre boendekvalitet och ger alternativ för Malmös bostadssökare att bo både hållbart och kostnadseffektivt.

Klimatsmart bostadsproduktion och hög boendestandard leder ofta till boendekostnader som inte är ekonomiskt tillgängligt för alla. Malmö ska växa på ett hållbart sätt, men den hållbarheten kan inte enbart vara ekologisk utan också social. För att säkerställa att den sociala ojämlikheten på bostadsmarknaden minskar måste samhället hitta modeller där även klimatsmarta bostäder med hög boendestandard kan vara tillgängliga för människor med lägre inkomster.

Ett koncept som har visat sig vara särskilt framgångsrikt är "Mallbo". Denna modell kan med fördel utvecklas för att spridas över större delar av staden och bli ett verktyg för staden att erbjuda bostäder som möter olika behov och ekonomiska förutsättningar. Detta samtidigt som vi säkerställer att våra bostadsområden präglas av mångfald och social hållbarhet.

Huvudbudskap

- Bostadsmarknaden behöver mindre spekulation och instabilitet. Kommunen måste få bättre förutsättningar för att fungera som en stabiliserande faktor och därtill ges verktyg för att främja långsiktig planering.
- Exploatörernas samhällsansvar behöver förtydligas genom att ge dem större skyldigheter i områdesutvecklingen.
- Digitaliseringen kommer erbjuda staden nya verktyg i vår stadsplanering. Malmö ska vara föregångare i det arbetet och använda digitala verktyg till att bättre planera för ett växande Malmö i förändring.
- Malmö ska vara en stad för alla, även när vi växer. Hela staden måste känna att vi investerar i dem, och hela staden måste vara tillgänglig för alla.
- När Malmö växer behöver det ske på ett hållbart sätt, både socialt och ekologiskt. Beslut om var vi bygger och hur vi bygger måste tas med målet om ett helt och hållbart Malmö i beaktning.

- Malmö ska bli bevara sin attraktivitet genom god tillgång till bostäder och arbetsplatser, men också genom att erbjuda trivsamma boende- och vistelsemiljöer. När Malmö växer måste plats för rekreation, motion, grönska och möten mellan människor stå högt på agendan.
- Staden ska byggas för Malmöborna och inte för bilarna. Parkeringspolitiken behöver anpassas efter hur vi skapar så stor nytta för så många Malmöbor som möjligt.
- Malmö kan inte bara växa klimatsmart – det måste också växa helt. Klimatsmart byggnation och hög boendestandard ska vara tillgängligt även för låginkomsttagare.

Den smarta staden - hållbar trafik och mobilitet

Malmö står inför en rad utmaningar när det gäller att utveckla en hållbar och effektiv trafik- och mobilitetslösning som kan stödja stadens tillväxt och miljömål. I takt med att Malmö expanderar, ökar också kraven på att hantera trafikflöden, minska utsläpp och främja en mer inkluderande och tillgänglig transportinfrastruktur. Traditionella trafiksystem kämpar med att möta behoven hos en växande befolkning och en ökad efterfrågan på hållbara alternativ.

Om 20 år lär staden ha tagit stora kliv mot att bli en av världens ledande smarta städer, där hållbarhet och innovation går hand i hand för att skapa en levande, grön och inkluderande miljö för alla sina invånare. Med en ökande urbanisering och växande befolkning behöver Malmö ta ett strategiskt grepp om de möjligheter som ny teknik erbjuder för att möta framtidens utmaningar.

Malmö behöver investera kraftigt i hållbara trafiklösningar som integrerar elfordon, utbyggda cykelvägar och en hypermodern kollektivtrafik som drivs av förnybar energi. Dessa insatser kommer resultera i en drastisk minskning av koldioxidutsläppen och kommer göra staden till ett globalt föredöme för hållbar mobilitet. Genom att använda artificiell intelligens kommer Malmö effektivisera trafikflöden och minimera trafikstockningar, vilket inte bara minskar miljöpåverkan utan också förbättrar livskvaliteten för invånarna genom kortare restider och mindre stress.

Digitaliseringen kommer också förändra hur människor interagerar med staden. Genom smarta tjänster, som Realtidsinformation om kollektivtrafik, smarta parkeringssystem och digitala medborgartjänster, kommer Malmö blivit en stad där teknik gör livet enklare och mer tillgängligt för alla. Invånarna har tillgång till en rad digitala verktyg som hjälper dem att planera sina resor, delta i stadens utveckling och till och med samarbeta för att förbättra sina bostadsområden.

Framtidens Malmö är en stad som lyckats balansera teknologisk innovation med social rättvisa och ekologisk hållbarhet. Genom att sätta människan i centrum för den smarta stadens utveckling har Malmö skapat en miljö där både nuvarande och framtida generationer kan leva, arbeta och frodas. Framtida Malmö är inte bara en plats att bo på, utan en föregångsstad som visar världen hur man kan bygga en bättre och mer hållbar framtid för alla.¹¹

Malmö, Skånes tillväxtmotor - lokal och regional kollektivtrafik

Öresundsmetron, en tunnelbana mellan Malmö och Köpenhamn, är en viktig investering inte bara för Sveriges och Danmarks utveckling utan för hela Europas. När Fehmarn Bält-tunneln öppnar 2029 finns prognoser om att antalet godståg på Öresundsbron kommer att fördubblas. I framtiden kommer metron avlasta Öresundsbron från persontrafik och ge mer plats för fjärrtåg och godståg på bron. När mer gods transporteras på järnväg säkras en mer grön och klimatvänlig godstransport mellan Skandinavien och Centraleuropa. Och det blir samtidigt färre lastbilar på motorvägarna genom Sverige och Danmark.

Med en restid på cirka 20 minuter mellan Malmö och Köpenhamn och med avgångar var 90:e sekund skapas en större och mer sammanhängande arbetsmarknad inom Greater Copenhagen, Nordens största arbetsmarknadsregion. Antalet invånare som kan nå varandra över sundet inom en timma ökar med en miljon och antalet arbetsplatser med cirka 500 000.

Samtidigt som Skåne idag har landets högsta arbetslöshet blir många jobb som utannonseras i Köpenhamnsområdet inte tillsatta på grund av arbetskraftbrist. Metron kommer sluta det gapet och öka sysselsättningen i hela regionen. Det skulle ha en stor betydelse för utvecklingen i framtidens Malmö.

Varje investerad skattekrone i en Öresundsmetro skulle ge en samhällsekonomisk avkastning på mellan 1,23 och 1,25 kronor och en fullt ut integrerad Öresundsregion kan ge ytterligare cirka nio miljarder kronor i tillväxt. Det är således inte bara en samhällsnyttig investering utan en god affär. Det är hög tid att Sveriges och Danmarks regeringar tillsammans utreder en Öresunds metro för att den ska kunna bli klar i samband med Köpenhamns nya metrolinje M5 år 2035.

Huvudbudskap

- Det hållbara resandet måste bli mer tillgängligt för fler, till exempel genom digitala verktyg som sänker trösklarna till användandet av delade mobilitetstjänster.
- Södra Sverige i stort och Malmö i synnerhet står inför stora utmaningar vad gäller kapaciteten för pendling och varustransporter över Öresund. Den infrastruktur som finns idag kommer inte vara tillräcklig när Fehmarn-Bält-förbindelsen står färdig 2029. Därför är en metroförbindelse mellan Malmö och Köpenhamn ett måste.

Bilaga - Motioner

En jämlik bostadsmarknad

De ekonomiska klyftorna i Sverige har ökat markant och idag har Sverige näst störst förmögenhetskoncentration i EU. Bostadsmarknaden har under 2000-talet varit den faktor som bidragit till den största ökningen av inkomstspridningen (Gini-koefficienten). Det är

tydligt att dagens utformning av bostadsmarknaden spår på klyftorna i samhället. Bostaden ska inte vara en klassmarkör som förvärrar ojämlikheten i samhället.

16 procent av svenskarna bor trångt, det är den högsta andelen i Norden. Det är långa kötider till hyresrätter och hyrorna i nyproducerade lägenheter är höga. Unga har svårt att flytta hemifrån och kvinnor som lever i våldsamma relationer får inte tag i en egen bostad. Hyresgäster med låga inkomster har hyreskostnader som tar upp en allt större andel av den disponibla inkomsten. Det behövs ett antal reformer för att komma till rätta med dagens bostadssituation.

Återinför och skala upp investeringsstödet

2023 kostade ränteavdraget 42 miljarder kronor och ROT-avdraget 11 miljarder kronor. Kostnaden för det numera avskaffade investeringsstödet var under 2017 till 2021 totalt 8,5 miljarder kronor. Det är tydligt att det behövs mer satsningar på hyresrätten i relation till det ägda boendet. För att få ner hyrorna i nyproduktion krävs att investeringsstödet återinförs och skalas upp.

Inför förmånliga statliga byggglån

Staten bör erbjuda förmånliga byggglån till de aktörer som bygger hyresrätter med rimliga hyror. På så sätt möjliggörs lägre hyror i nyproduktion.

Bilda ett statligt byggbolag

Idag dominerar byggsektorn av tre stora företag, det skapar inte en god bostadsmarknad. De höga priserna på nybyggda lägenheter kan motverkas genom att bilda ett statligt byggbolag som står för en sund konkurrens med transparens kring kostnaden för byggande och boende.

Avskaffa presumtionshyran i nyproduktion

2006 infördes presumtionshyra i nybyggda hus. Detta medger högre hyror i nyproduktion än vad bruksvärdesystemet skulle göra. Något som ytterligare ökar klyftorna på bostadsmarknaden och höjer hyrorna i nyproduktion.

Reglera kraven på hyresgästers inkomst och inkomstkälla

Många privata hyresvärdar har för höga krav på inkomst och vilka inkomster som godkänns för hyresgäster. Det stänger ute många människor från tillgången till en egen bostad och lägger ett större ansvar på allmännyttan att hyra ut till de med lägre inkomster och försörjningsstöd. Detta ansvar ska vara gemensamt och därför bör det regleras vilka krav som får ställas. Inkomstkraven behöver sänkas och försörjningsstöd ska betraktas som en godkänd inkomst, oaktat vem som äger bostaden.

Ta bort fastighetsavgiftens takbelopp

Den kommunala fastighetsavgiftens takbelopp behöver avskaffas. Det skulle skapa mer balanserade villkor mellan upplåtelseformerna.

Höj och indexera bostadsbidraget

Bostadsbidraget som en gång var ett instrument för att öka jämlikheten på bostadsmarknaden har urholkats. Bostadsbidraget behöver anpassas efter faktiska boendekostnader, därför måste nedtrappningsgränsen och de övre bostadskostnadsgränserna höjas och inkomstnivån för när man kan få bostadsbidrag höjas. Vidare behövs en indexering av bidraget för att det inte ska urholkas över tid.

Undanta allmännyttan från LOU

LOU gör det cirka 10 procent dyrare för de allmännyttiga bostadsföretagen att bygga jämfört med de privata bostadsföretagen. Processen kring överklagan gör dessutom byggprocesserna längre. Därför bör de allmännyttiga bostadsföretagen inte omfattas av lagen. Genom att anpassa LOU till minimikraven i EU-rätten blir det möjligt för de allmännyttiga och privata bostadsföretagen att verka på lika villkor

Kommunal förköpsrätt

År 2010 avskaffade den dåvarande regeringen kommunernas rätt till förköp vid försäljning av fastigheter. Förköpslagen infördes 1968 i avsikt att ge kommunen möjlighet att gå in i ett köp före andra intressenter, om den ansåg sig ha goda skäl. En förköpslag gör det möjligt för kommunerna att bättre planera för framtida byggnation. En modern variant av förköpsrätt hade gett kommuner möjlighet att träda in och köpa bostadsbestånd och fastigheter till försäljning, med syfte att främja goda planeringsförutsättningar för kommuner, motverka spekulation på bostadsmarknaden och bidra till stabilitet i bostadsområden.

Plan- och bygglagen

Bostadsområden ska erbjuda en variation av upplåtelseformer och olika storlekar. Därför bör plan- och bygglagen ändras så att kommuner får möjlighet att i detaljplaner ställa krav på upplåtelseform även på privat mark för att bidra till blandade bostadsområden.

Socialdemokraterna i Malmö föreslår att partikongressen beslutar:

- Att Socialdemokraterna verkar för att investeringsstödet återinförs och skalas upp
- Att Socialdemokraterna verkar för att förmånliga statliga bygglån införs till de som bygger och investerar i hyresrätter med rimliga hyror.
- Att Socialdemokraterna verkar för att ett statligt byggbolag etableras
- Att Socialdemokraterna verkar för att presumtionshyran i nyproduktion avskaffas
- Att Socialdemokraterna verkar för att kraven på hyresgästers inkomst och inkomstkälla regleras enligt vad som angetts i brödtexten
- Att Socialdemokraterna verkar för att en utredning tillsätts för att reformera fastighetsavgiften med syfte att ta bort dagens takbelopp
- Att Socialdemokraterna verkar för att bostadsbidraget höjs och indexeras i enlighet med vad som angetts i brödtexten
- Att Socialdemokraterna verkar för att allmännyttan undantas från LOU
- Att Socialdemokraterna verkar för att en modern variant av förköpsrätten införs enligt vad som angetts i brödtexten
- Att Socialdemokraterna verkar för att ändra plan- och bygglagen i enlighet med vad som angetts i brödtexten

Rapport: Alla barn och unga ska ges förutsättningar att växa

Ansats och tillvägagångssätt

Barns och ungas uppväxtvillkor är ett vittfamnande ämne och gruppen har varit tvungen att tidigt i arbetet göra vissa avgränsningar. En är att vi med barn och unga i den här rapporten avser personer till och med 21 år. Det är den ålder då föräldrarnas försörjningsansvar som allra senast upphör och den absoluta majoriteten unga hunnit genom gymnasiet. Gruppen har också medvetet valt att inte beröra frågor kopplade till nattliv, Malmö som studentstad eller ungas särskilda villkor på bostads- respektive arbetsmarknaden. Bakgrunden här är i första hand att dessa ämnen lyfts av andra arbetsgrupper i projektet.

Under sitt arbete har gruppen arrangerat flera samtal med yrkesverksamma i såväl offentliga som ideella verksamheter som möter barn och unga, men även forskare och andra insatta. Gruppen har också hämtat inspel från bland annat olika socialdemokratiska föreningar och klubbar i Malmö samt den socialdemokratiska gruppen i Malmö stads förskolenämnd. En mängd rapporter, forskningsöversikter och offentlig statistik ligger till grund för de mer faktamässiga delarna av rapporten.

Med ”skola” avses i texten samtliga skolformer från förskola till gymnasieskola, inklusive anpassad grund- respektive gymnasieskola, om inget annat anges eller tydligt framgår av sammanhanget.

Inledning: Om barns och ungas ojämlika uppväxtvillkor i Malmö

Föräldrarnas sociala och ekonomiska situation är avgörande för barns uppväxtvillkor. Det kan inte nog understrykas att den stora andel barn i Malmö som tvingas växa upp i fattigdom och trångboddhet, i första hand gör det eftersom en eller båda deras föräldrar saknar arbete. I andra hand beror det i många fall på låga löner och/eller ofrivilligt deltidarbete. Även ensamförsörjande föräldrar, särskilt ensamstående mammor, tillhör de grupper som fått det allt svårare ekonomiskt. Den ekonomiska ojämlikhetens konsekvenser visar sig i psykisk och fysisk ohälsa, minskat deltagande i samhällslivet och ökad risk för sociala problem, våld och missbruk.

Den ekonomiska ojämlikheten visar sig också i boendet. Föräldrar med låg inkomst kan sällan köpa en bostad om de inte har anhöriga som hjälper till. De har ofta svårt att finna en lägenhet till rimligt pris. Många hyresvärdar kräver fast inkomst och familjer med försörjningsstöd har mycket begränsade valmöjligheter. De senaste årens inflation har urholkat många familjeekonomi ytterligare och allt fler har problem med att betala sin hyra och i förekommande fall räntor och amorteringar. Att förlora sin bostad och behöva bo tillfälligt kan vara mycket påfrestande för de vuxna men också traumatiserande för barnen. Det kan påverka deras skolarbete och möjlighet till fritidsaktiviteter och umgänge med andra barn.

Ojämlikhetens geografi

För den som känner Malmö väl är det knappast svårt att intuitivt gissa i vilka av stadens områden som barns och ungas uppväxtvillkor är bättre och sämre. Ofta kommer den gissningen säkert att stämma ganska bra. Men idag har vi också allt bättre statistiskt kunskap

om hur ojämlikheten fördelar sig i Malmö. Den stora mängd data som finns tillgänglig möjliggör bättre analyser av hur barns och ungas uppväxtvillkor skiljer sig åt beroende på sådant som klass, kön, födelseland eller funktionsnedsättning – enskilt eller i kombinationer med varandra. Det ger i sin tur underlag för bättre beslut om vilka insatser som behöver prioriteras och var.

Samtidigt är en stark, generell välfärd den bästa jämlikhetsskapande kraft vi känner till. Det kan visst finnas behov av specifika, skräddarsydda insatser i vissa delar av staden eller bland vissa grupper av unga. Men i grunden handlar det om att samhället ska vara starkt och närvarande i hela Malmö. Att föräldrar i hela Malmö har ett jobb och en bostad och rustas så att *de* kan vara klippan och den trygga famnen i ett barns liv – aldrig tvärt om. Att välfärdens personal ges förutsättningar att se och stötta varje unge. På lång sikt måste detta vara Socialdemokraternas svar.

Arvet efter Malmökommissionen

2013 var Kommission för ett socialt hållbart Malmö, eller Malmökommissionen, ett banbrytande initiativ från Malmö stads socialdemokratiska styre. Även om Malmökommissionens uppdrag handlade om att föreslå åtgärder för en jämlik hälsa bland befolkningen i stort, fanns ett tydligt fokus på barns och ungas villkor. Inte minst eftersom ojämlikheter i hälsoutfall grundläggs tidigt i livet.

Ett drygt decennium senare syns tydliga spår av kommissionens två övergripande rekommendationer – att etablera en social investeringspolitik som kan utjämna skillnader i levnadsvillkor, samt att förändra processerna genom att skapa kunskapsallianser och demokratiserad styrning – överallt staden. Men dess etos och imperativ behöver ständigt återuppväckas.

En av Malmökommissionens största styrkor var dess arbetssätt och den förankring och legitimitet det skapade. Personer med praktisk kunskap och erfarenhet av att arbeta med frågorna fick komma till tals, vare sig det handlade om välfärdsarbetare eller företrädare från civilsamhället. Deras perspektiv fick möta och kompletteras av den akademiska kunskapen. Detta skapade ett gemensamt sätt att prata om och rama in problemen, vilket i sin tur gjort det lättare att genomföra vissa av de komplexa förändringar som behövde till. Att lyssna på och bättre ta tillvara den djupa kunskap om barns och ungas uppväxtvillkor som finns i staden är helt avgörande. Både för att identifiera rätt insatser och för att dessa ska vinna den legitimitet som krävs för att implementering och praktiskt genomslag.

Demokratins möjligheter och politikens företrädare

Det är socialdemokratins uppgift som politisk rörelse att ingjuta hopp och framtidstro. Historiskt har det varit en av våra största styrkor. Idag finns oroande tendenser mot att barn och unga tvärtom förlorar tron på att samhället, genom demokratiska beslut, kan förändras till det bättre. De unga som träder in i vuxenvärlden idag har levt sina hela liv i ett Sverige där ökande klyftor, segregation och en välfärd på svältkur blivit det normala. De kan knappast lastas för att tvivla på politikens förmåga att skapa en bättre framtid.

Det är bara genom praktisk handling och reformarbete det tvivlet kan skingras och ungas tilltro återvinnas. Detta är en av våra viktigaste, och svåraste, utmaningar som politiskt parti under de närmaste 20 åren. Alla Malmös barn och unga måste inges samma känsla av

sammanhang och delaktighet. Alla måste få känna att Malmö kan förändras till det bättre – och att deras handlande gör skillnad.

Barns och ungas hälsa

Barns och ungas hälsa är generellt god i Sverige. För det kan vi tacka inte minst en väl utbyggd förebyggande hälsovård, med allmän mödravård och barnhälsovård som i princip hela befolkningen tar del av. Flera lokala, regionala och nationella uppföljningar larmar dock om att utvecklingen i många hänseenden verkar gå åt fel håll. Inte minst handlar det om en växande psykisk ohälsa, ökande övervikt och stillasittande, och destruktivt användande av sociala medier, spel och andra delar av det som kan kallas det digitala livet.

Det finns starka könsmissiga skillnader i barns och ungas hälsa och dessa förstärks med åldern. I 11-årsåldern skattar pojkar och flickor sin hälsa som ungefär lika bra. Därefter sjunker flickornas skattade hälsa snabbt och är vid 15 års ålder hälften av pojkarnas.

Transpersoner mår överlag sämre än jämnåriga cis-personer (personer som identifierar sig som sitt biologiska kön); man skattar sin hälsa lägre, lider oftare av självskadebeteende, har sämre levnadsvanor, känner mer ensamhet och har en sämre relation till den egna familjen. Unga transpersoner utsätts oftare för brott och mobbning och känner sig mindre trygga, såväl i skolan som på fritiden.

Psykisk ohälsa

De flesta forskare, myndigheter och civilsamhällesorganisationer är överens om att psykisk ohälsa är ett stort och växande problem bland unga, i synnerhet hos flickor.

Enligt Malmö stads CTC-enkät, som besvaras av samtliga elever på högstadiet och årskurs 1–2 på gymnasiet på stadens kommunala skolor, är psykisk ohälsa ett utbrett problem i Malmö som drabbar så mycket som 56 procent av flickorna och 33 procent av pojkarna.

Antalet sökande till barn- och ungdomspsykiatri (BUP) i Skåne ökade med 14 procent under perioden 2017–2021. I yngre år dominerar pojkar i kontakterna med BUP och problemen kan ofta kopplas till ADHD eller autismspektrumtillstånd (AST). Efter 13 år ålder är det istället flickor som står för de flesta kontakterna och besvären är då oftast depressions- och ångestrelaterade.

Samtidigt som fler barn och unga söker och får vård via BUP, växer gruppen som upplever mer eller mindre allvarliga besvär men inte uppsöker vården. Stress, ångest, nedstämdhet och sömnsvårigheter drabbar allt fler. Bland skånska flickor är det 20 procent i årskurs 6 och 40 procent på gymnasiet som ofta upplever stress i sin vardag. För pojkarnas del är andelen ungefär hälften så stor. Den skolrelaterade stressen har ökat kraftigt, även den mest bland flickor.

Idag brister resurserna inom barnpsykiatri och mellanvården. På kort sikt behövs stora resursförstärkningar för att möta behoven och den växande ohälsan. På längre sikt måste målet vara att förebygga problemen genom att tidigt, samordnat stöd finns snabbt tillgängligt inom skolan, socialtjänsten och på ungdomsmottagningar. Allt för att undvika att barn utvecklar en ohälsa som riskerar att påverka dem även senare i livet. Detta inbegriper stöd till föräldrar för de ska kunna hjälpa sina barn.

Det digitala livet

Barn och unga lever idag stora delar av sina liv digitalt, inte minst genom sociala medier och spel. Vissa sociala medier används i princip uteslutande av unga. Det innebär att de i någon mån kan sägas leva ett eget digitalt liv som skiljer sig från vuxnas, både i termer av medier och användning. Samtidigt sker utvecklingen av digitala plattformar, spel och sociala medier med en hastighet som gör det svårt för forskningen att hänga med. Otillräcklig kunskap gör i sin tur det svårt för såväl myndigheter som vuxenvärlden i stort att ge vägledning kring vad som ska anses vara ett tryggt och hälsosamt användande.

Unga med mycket hög eller mycket låg användning av sociala medier rapporterar lägre välbefinnande än de med mer måttlig användning. Enligt Folkhälsomyndigheten har många svenska skolelever det man betecknar som en intensiv användning. Endast en liten andel har ett användningsmönster som kan beskrivas som problematiskt eller beroendeliknande, något som i sin tur kopplats till psykisk ohälsa. I Malmö rör det sig om ungefär 10 procent av de unga på högstadiet och gymnasiet. Problemet är vanligare bland flickor och bland barn utan någon förvärvsarbetande förälder. Fyra av tio elever i årskurs sex uppgav 2021 vidare att de spelade dator-, mobil- eller tv-spel mer än tre timmar per dag, en fördubbling på fem år. Ökningen var störst bland flickor.

Övervikt, fetma och fysisk aktivitet

Det finns starka samband mellan låg fysisk aktivitet och psykisk ohälsa. Andelen barn och unga som når upp till myndigheternas rekommendationer om daglig fysisk aktivitet är högst bland de yngsta barnen och sjunker med åldern. Samtidigt som så få som en av tio flickor på gymnasiet rör på sig tillräckligt, ökar andelen barn och unga som uppger att de tränar minst fyra gånger i veckan. Att den spontana, vardagliga rörelsen minskar samtidigt som betydelsen av organiserade aktiviteter ökar är oroande, givet de klass- och könsmässiga ojämlikheter vi känner till om deltagandet i de senare (se nedan). Dessa nationella trender återspeglas i lokala data. Andelen gymnasieelever i årskurs två i Malmö som rör sig minst 60 minuter per dag har sjunkit sedan 2012, vilket framför allt beror på minskad fysisk aktivitet bland flickor. Andelen unga som går eller cyklar till skolan dagligen minskar, liksom gruppen som går eller cyklar till fritidsaktiviteter minst en gång i veckan.

Övervikt bland 11-, 13- och 15-åringar fördubblades under 1990–2020. Under samma period blev andelen flickor med fetma tre gånger fler och andelen pojkar femdubblades. Även om dessa ökningarna är dramatiska, måste man hålla i minnet att de sker från mycket låga nivåer. Andelen 11-åriga pojkar med övervikt eller fetma 2021/22 var 16 procent och andelen flickor 12 procent.

Idag lever barn och unga i fysisk och social miljö som på olika sätt kan sägas främja stillasittande. Utvecklingen av det digitala livet (se ovan) är en bov i dramat, men även hur vi bygger och bygger om vår stad har stor betydelse för ungas möjligheter till spontan rörelse och lek.

Trygghet och våld

De flesta barn och unga i Malmö har en trygg hemmiljö med goda relationer till föräldrar och andra anhöriga. De allra flesta har också ett socialt sammanhang utanför familjen i form av vänner att umgås med under och efter skoltid. Trots det är antalet barn och unga som riskerar

att utsättas för våld av en närstående vuxen eller någon annan i sin omgivning fortfarande stort. Under 2023 gjordes 1 430 polisanmälningar om misshandel mot barn under 18 år. I en övervägande del av fallen var det någon som barnet var bekant med som var misstänkt.

Ett fenomen som uppmärksammats allt mer under de senaste åren är våld i ungas parrelationer. Enligt en nationell studie har mer än hälften av alla unga tjejer som haft en parrelation erfarenhet av någon typ av våld. Det handlar om såväl fysiskt som sexuellt våld men också om psykiskt våld i form av kontroll – inte minst via nätet och sociala plattformar. Medan flickor och unga kvinnor är särskilt överrepresenterade som offer för sexuellt våld, trakasserier och partnervåld, är pojkar och unga män utsatta för misshandel och rån i större utsträckning. Både flickor och pojkar begränsas av hedersförtryck, men kontrollen av och förväntningarna på flickorna får ofta allvarligast konsekvenser.

Idag lever många barn och unga i Malmö i miljöer där de riskerar att dras in i gängkriminalitet. Det grova våldet har under lång tid rört sig allt längre ner i åldrarna. Ofta är det barn som redan har en tuff tillvaro som gängen vänder sig till. Unga som har sämre motståndskraft och även lägre tilltro till sina egna möjligheter att få ett bra liv och därför attraheras av gängens ”erbjudanden”.

Ur ett kommunalt perspektiv handlar arbetet för en tryggare stad om förebyggande insatser – hela vägen från den generella nivån, riktad till alla, via gruppnivån och vidare ner till insatser riktade till enskilda individer och familjer. Malmö stad har lång erfarenhet av den typen av arbete. Många insatser har prövats i projektform för att sedan permanentas i ordinarie verksamhet.

Det är inte alltid de förebyggande insatserna är tillräckliga. Då måste kommunen kunna erbjuda insatser som kompletterar och vid behov kompenserar för de svårigheter som enskilda och familjer kan ha. I vissa fall behövs även mer ingripande insatser som omhändertaganden för att skydda barnet från att skadas eller skada sig själv eller andra. Dessa insatser behöver hålla en hög kvalitet och bidra till att den unga får adekvat behandling och stöd. Om den unge begått ett allvarligt brott kan någon form av inlåsning vara nödvändig, men det måste vara åldersadekvat och kompletteras med stödinsatser som också vid behov fortsätter efter utskrivning. Det kan exempelvis handla om avhoppprogram, där staten bör ta ett ökat ansvar. I det korta perspektivet kan en utbyggnad av olika verksamheter vara nödvändig. Men att som den nuvarande högerregering planera för en tredubbling av fängelseplatserna kan aldrig vara socialdemokratins vision för ett bättre och starkare samhälle. Vår vision måste fokusera på insatser för att minska brottslighetens orsaker och öka alla ungas välmående och trygghet.

Barn som anhöriga

Barn påverkas även av om en förälder lider av någon sjukdom, lever med våld eller allvarliga konflikter i hemmet eller på annat sätt har en pressad situation. Redan som spädbarn känner barnen av stämningen i hemmet och försöker utifrån sina förutsättningar hantera livet. Barnen tror lätt att det som händer är deras fel. I hälso- och sjukvårdslagen (HSL) finns reglerat att barn som är anhöriga har rätt till information, men detta följs inte alltid. Det går att underlätta även för små barn att navigera och förhålla sig till en svår familjesituation genom att ge dem åldersanpassad information och verktyg. Det är politikens ansvar att följa upp att barnrättsperspektivet upprätthålls och att alla barn får det stöd de har rätt till.

Skola

Förskola och vikten av tidiga insatser

Barn som gått i förskola har bättre kognitiva och språkliga färdigheter och klarar sig bättre i grundskolan. Fler som gått i förskola fullföljer sina gymnasiestudier. De utbildar sig längre och har högre sysselsättning och högre lön i vuxen ålder. Allra mest gynnas barn till föräldrar med lägre utbildning och inkomst. Med tanke på allt vi vet om förskolans positiva, jämlikhetskapande effekter, är det ett stort problem att deltagandet fortsätter vara lägre bland de barn som skulle ha störst nytta av att gå där.

En av Malmökommissionens rekommendationer var därför att kartlägga och följa upp de barn som inte tog del av förskolans verksamhet. Sedan dess har kommunen testat, utvärderat och byggt vidare på ett antal olika metoder för att nå fler barn: allt från flerspråkiga lotsar på öppna förskolor och familjecentraler, till uppsökande arbete med lådcykel i områden där det antingen saknas en ordinarie öppen förskoleverksamhet eller där inskrivningsgraden i förskolan är lägre, och besök på boenden för hemlösa barnfamiljer och Migrationsverkets boende. En viktig nyckel har varit samverkan med idéburen sektor, bildningsförbund och andra aktörer. Med sitt breda kontaktnät når de ut på ett sätt som den kommunala förvaltningen kan ha svårt att lyckas med. Det uppsökande arbetet har gett goda resultat och är numera en obligatorisk uppgift för alla kommuner.

Samtidigt kan målet inte bara vara att fler barn ska skrivas in. Idag har barn till föräldralediga bara rätt till 15 timmar förskola per vecka. Kartläggningar över vistelsetid visar också på stora skillnader mellan Malmös områden. På förskolan med kortast vistelsetid 2023 var barnen där i snitt 6,1 timmar per dag. På förskolan med högst vistelsetid var barnen på plats i snitt 7,7 timmar per dag. Förskolor där barnen har förhållandevis kort genomsnittlig vistelsetid har högre strukturersättning, det vill säga ligger i socioekonomiskt eftersatta områden.

Ett barn som bara är på förskolan någon enstaka dag i veckan, eller några timmar under förmiddagen, kan aldrig få den kontinuitet som krävs för att knyta an till personalen, känna trygghet och utvecklas. En förutsättning för att förskolan ska ha alla de positiva effekter som beskrivits ovan, är att även barn vars föräldrar är föräldralediga eller arbetslösa befinner sig i och tar del av verksamheten i ungefär samma utsträckning varje dag.

Malmös familjecentraler är en omistlig arena för att nå barn och familjer i behov av stöd. Genom samlokalisering med BVC når såväl socialtjänsten som öppna förskolan ut mångdubbelt bredare och trösklarna sänks. Här kan man t.ex. erbjuda föräldraskapsstöd – dels till alla föräldrar oberoende av problem eller risk, dels särskilda riskgrupper eller specifika familjer med kända problem. Det handlar om att ge föräldrar kunskap, råd och vägledning kring barns rättigheter, hälsa och utveckling och att stärka föräldrarnas relation till varandra eller det sociala nätverket runt familjen.

Eleven som kund och utbildning som vara

Det är de strukturella förutsättningarna – hur svensk skola styrs, organiseras och finansieras – som sätter ramarna för verksamheten. Dessa förutsättningar påverkar allt i skolan, från möjligheterna att bryta skolsegregationen till personalens villkor och arbetsmiljö, vilka pedagogiska metoder som förordas, klassernas och barngruppernas storlek och tillgången till särskilt stöd.

Därför måste varje kritik av tillståndet i skolväsendet ta sin utgångspunkt det faktum att svensk skola i över tre decennier i allt högre grad kommit att styras som en marknad. Grundtanken var att genom konkurrens om elever och marknadsandelar sporra skolor, kommunala som fristående, till högre kvalitet. Facit blev något helt annat.

När skolan styrs enligt marknadsprinciper reduceras elever och föräldrar till kunder. Lärarrollen devalveras och allt mer tid måste läggas på administration och kontroll. Skolvalet och den fria etableringsrätten för fristående skolor driver på segregationen och dränerar den kommunala skolan på resurser. Att betyg kommit att fungera som ett konkurrensmedel skolor emellan leder, i kombination med dagens målrelaterade betygssystem, till en grasserande betygsinflation där de fristående skolorna utmärker sig särskilt med sin frikostighet. Varje år leder systemet till att skattepengar motsvarande hundratals lärartjänster – bara i Malmö – hamnar i skolkoncernernas ägares fickor istället för i klassrummen.

Dessa brister kommer att kvarstå så länge det grundläggande problemet finns där: att skolväsendet ses som en marknad och utbildning som en vara, snarare än en demokratisk rättighet och en murbräcka mot klassamhället. Därför kommer det heller aldrig att räcka med fler regleringar, ökad tillsyn och kontroller. Ur ett socialdemokratiskt perspektiv är denna grundkritik av kapitalismens och marknadens mekanismer knappast ny. Men den behöver återuppväckas.

Den ojämlika skolan i Malmö

De kommunala för- och grundskolorna i Malmö har tagit stora kliv i rätt riktning sedan omorganiseringen till facknämnder 2013. Likvärdigheten har stärkts genom starka centrala stödfunktioner, samtidigt som en allt större andel av resurserna går till undervisningskostnader i verksamheterna. Andelen barn som går i förskola har ökat och skillnaderna mellan olika delar av staden minskat. De kontinuerligt förbättrade betygsresultaten syns allra tydligast på skolorna i socioekonomiskt utsatta områden.

Samtidigt går 13 procent av 2–5-åringarna på Rosengård inte i förskola, men bara 4 procent av deras jämnåriga i Husie. Även om personaltätheten är högre och barngrupperna mindre i Malmös socioekonomiskt svaga områden, är förskollärartätheten lägre där den pedagogiska kompetensen behövs som mest.

I de rikare delarna av Malmö finns flera skolor där över 80 procent av vårdnadshavarna har eftergymnasial utbildning; i de tio skolorna med sämst förutsättningar är samma siffra omkring 30 procent. Även om skillnaderna mellan skolor och elevgrupper minskat, skiljer det över 30 procentenheter i gymnasiebehörighet mellan den mest högpresterande femtedelen av Malmös kommunala grundskolor och femtedelen med lägst betyg. Bland de elever som inte lyckas bli behöriga till något av de nationella programmen på gymnasiet utan hänvisas till ett introduktionsprogram, är det bara omkring en tredjedel som lyckas slutföra sina gymnasiestudier inom fyra år med antingen examen eller studiebevis.

Dessa siffror berättar framför allt att svensk skola blivit allt mer segregerad. Flera av de grundskolor som överträffar sina prognosticerade betygsresultat (där hänsyn tas till elevernas bakgrund och hemförhållanden) allra mest är de i socioekonomiskt utsatta områden. Huvudorsaken till den ökade skolsegregationen är i sin tur ett segregerat boende. För att bryta denna krävs ett fortsatt och intensifierat arbete med stadsplanering för att bygga Malmö helt

och mer blandat. Men en stor del av skolsegregationen beror på förändringar i skolväsendet, i synnerhet det fria skolvalet och friskolornas fria etableringsrätt.

Utslagningskolan

Idag är Sverige det land i EU som underkänner flest elever i grundskolan, trots att vi inte har en större andel lågpresterande elever enligt de internationella kunskapsmätningarna. Det är naturligtvis helt orimligt. Grundskolans betygssystem brottas med flera brister och är för närvarande under utredning. En av de allra viktigaste sakerna att åtgärda handlar om att ta bort den skarpa godkänthöjden som idag utestänger så många unga från gymnasiet nationella program. Dessa hänvisas istället till något av introduktionsprogrammen, som ofta blir en återvändsgränd. Idag har Malmö en förhållandevis stor andel unga som varken arbetar eller studerar (så kallade UVAS).

Studier från exempelvis Skolverket och MUVAH (ett samarbete mellan Malmö stad och Malmö Universitet) visar att många unga skulle förbättra sina chanser till såväl en examen som jobb, om de valde ett yrkesprogram på gymnasiet hellre än ett enbart högskoleförberedande. Utmaningen att få fler sökande till yrkesprogrammen är nationell men än mer accentuerad i storstäderna.

Studie- och yrkesvägledningen i både grund- och gymnasieskolan blir ofta lågt prioriterad i konkurrens med allt annat viktigt som måste hinnas med. Den begränsas ofta till enskilda satsningar alldeles inför gymnasievalet. Ska vi hjälpa eleverna att göra välgrundade val krävs det att studie- och yrkesvägledningen resurssätts ordentligt, prioriteras högre och börjar redan i tidiga årskurser.

En jämlik skola kräver större resurser

Kvalitet inom välfärden är överlag ett svårfångat begrepp. Det som ryms i ett enkelt mått eller nyckeltal säger ofta mycket lite om en så komplex verksamhet som till exempel skolan. Betyg är ett talande exempel på detta.

Det vi vet, utifrån både välfärdsarbetarnas kunskap och etablerad forskning, är att personalens kompetens och förutsättningar är den viktigaste faktorn för en skola av hög kvalitet. Det gäller naturligtvis i samma grad andra delar av välfärden. Förutsättningar som i sin tur oftast är en resursfråga. Naturligtvis går det att förbättra verksamheten genom nya arbetssätt, mer ändamålsenliga lokaler och digitala verktyg. Men till syvende og sidst är omsorg och utbildning en relationell verksamhet.

Under de senaste 10–15 åren har Malmö vuxit snabbt och kommunens skolnämnder har tvingats ha ett stort fokus på tillskapandet av nya platser. Det har krävts en helt exceptionell utbyggnadstakt för att lyckas försäkra alla Malmös barn plats på en förskola och grundskola nära hemmet. Även om detta kunnat ske samtidigt som betygsresultaten i grundskolan fortsatt stiga, har det också lett till att verksamhetens innehåll tidvis och delvis hamnat i skymundan. Åtminstone från politikens sida. Om skolan ska bli den hävstång mot ett friare och mer jämlikt samhälle vi socialdemokrater vill se, måste vi orka ha samma starka fokus på innehåll och kvalitet.

Helt konkret betyder det att barngrupper och klasser måste bli mindre samtidigt som antalet barn och elever per medarbetare blir färre. Idag är gruppstorlekarna i förskolan i Malmö stad stora i ett nationellt perspektiv. De är visserligen mindre i socioekonomiskt utsatta områden, men där är å andra sidan andelen förskollärare lägre. Det pekar i sin tur på nästa stora

utmaning för ökad kvalitet: att andelen medarbetare med rätt och hög kompetens måste öka i alla skolverksamheter. Det gäller såväl den pedagogiska personalen som inom elevhälsan och andra yrkeskategorier. En förutsättning för att Malmö stad ska lyckas rekrytera alla dessa kompetenta medarbetare är att personalens arbetsmiljö, villkor och förutsättningar kontinuerligt förbättras.

Enligt skollagen ska varje elev få det stöd och stimulans hen behöver för att nå så långt som möjligt. Elevens rätt till stöd är på så vis absolut och utan någon tydlig bortre gräns. I dagens skola leder dessa skrivningar knappast till att fler elever får den hjälp de behöver. Däremot är de en ständig källa till stress och känslor av otillräcklighet bland personalen i en vardag där tid och resurser är alltför knappa. Den viktiga samverkan mellan till exempel skolan, socialtjänsten och sjukvården som krävs för att insatser för barn och elever med särskilda behov ska bli verkningfulla är särskilt resurskrävande.

Visionen: En skola för alla, mitt i byn

Under 90-talet skedde en decentralisering av skolan, både i form av kommunalisering och marknadisering. En – man skulle kunna säga naiv – förhoppning var att detta skulle resultera i en skola som hade större frihet och möjligheter att anpassa sig efter lokala behov. Idag vet vi att resultatet blev ett annat. Den svenska skolmarknaden karaktäriseras framför allt av likriktning och en handfull stora koncerner med svärgenomträngliga ägarstrukturer.

Men det finns visioner och tankar om 90-talets decentraliserade skola som är värda att återvända till och utforska. En av utmaningarna i dagens Malmö handlar om att öka den lokala sammanhållningen, tilliten och känslan av delaktighet i det egna bostadsområdet. Centraliseringen av kommunens organisation i facknämnder har skapat ytterligare utmaningar för det områdesbaserade arbetet. Här skulle skolan kunna fylla en viktig funktion.

I den statliga Skolkommitténs slutbetänkande (SOU 1997:121) uttrycks det på följande sätt:

”För att skolan ska kunna utnyttja de utvecklingsresurser som finns i skolans omgivning måste den komma i kontakt med de människor som bor där. Uttrycket ”skolan mitt i byn” står för en vision om en skola som fungerar som en självklar mötesplats i närsamhället, inte bara för elever som tvingas vara där under skoltid, utan också för vuxna som har frivilliga kvällsaktiviteter, möten och kurser samt för barn och ungdomar som utanför skoltid använder skolan för andra syften än målinriktade studier.”

Samtidigt måste en sådan ambition balanseras mot skolans behov av att värna kärnuppgdraget: att förmedla kunskaper och värden. Att skolan öppnar sig mot lokalsamhället innebär inte att den därmed ska lösa alla samhällsproblem. Däremot ges andra verksamheter och professioner möjlighet att bistå skolan i dess uppdrag. Det kan sammanfattas som att skolan ska vara en resurs för området och området en resurs för skolan.

Malmö stads allaktivitetshus är en viktig befintlig insats i denna anda. Där får boende i ett område själva ta initiativ till och leda gratis aktiviteter för barn, unga och vuxna. Verksamheten äger huvudsakligen rum i skolans lokaler efter skoltid på kvällar och helger. I följeforskningen framhålls allaktivitetshusens tydliga fokus på delaktighet som en av modellens främsta framgångsfaktorer: att deltagare tillåts ta plats, ges ansvar och får uppleva tillfredställelsen i att dela med sig av sina kunskaper och erfarenheter till andra. Delaktigheten skapar en känsla av gemensamt ägarskap och ansvar för verksamheten och den fysiska plats,

skolan, där den äger rum. Äldre ungdomar ges möjlighet att växa genom att anordna aktiviteter och blir till förebilder för yngre barn på samma skola eller i området.

Kultur och fritid

Klassamhället gör sig påmint även i barns och ungas möjligheter till en aktiv och meningsfull fritid. Det får i sin tur konsekvenser för deras framtida hälsa, sociala nätverk och deltagande i samhället.

Socialdemokratin har traditionellt haft starka band till både föreningsrörelsen och olika kultur- och bildningsförbund. Det är band som behöver vårdas och stärkas på nytt. Genom att bli aktiv i en förening ges barn och unga möjlighet att ta ansvar, öva på demokratiskt beslutsfattande och knyta sociala kontakter bortom familj och skola. Det bryter passivitet och uppgivenhet och föder vidare deltagande. Det finns t.ex. tydliga samband mellan barns och ungas vilja att vara med i en idrottsförening och deras benägenhet att delta i andra typer av aktiviteter, vare sig det handlar om kulturella uttrycksformer eller att engagera sig politiskt.

Öppna verksamheter som en väg in

De flesta unga i Malmö deltar i någon aktivitet kopplat till en förening, kulturskola, bibliotek, fritidsgård, allaktivitetshus eller simhall varje vecka. Det finns tydliga könsmässiga skillnader i deltagande, där pojkar i högre utsträckning deltar i idrottsföreningar, besöker fritidsgårdar och simhallar medan flickor oftare deltar i kulturaktiviteter. Totalt deltar pojkar i högre utsträckning i aktiviteter jämfört med flickor.

Utifrån undersökningar vet vi att vissa typer av kultur- och fritidsaktiviteter har större potential i att nå även de barn och unga som idag är mer inaktiva. Unga med sämre socioekonomiska förutsättningar och unga med utländsk bakgrund deltar generellt mer sällan i idrottsföreningar eller kulturskola, men besöker stadens bibliotek oftare än genomsnittet. Samma grupp besöker också oftare andra öppna verksamheter såsom fritidsgårdar, allaktivitetshus och simhall/badhus. Den typen av öppna aktiviteter, utan krav på medlemskap eller andra trösklar, kan nå fler unga som idag möter hinder för deltagande i föreningar och annan regelstyrd verksamhet.

Trots att Malmö utmärker sig med ett särskilt omfattande utbud av subventionerade aktiviteter för barn och unga på olika platser i staden, är de ekonomiska trösklarna alltjämt höga för många familjer. I en av Malmö stads undersökningar uppgav 20 procent av flickorna och 11 procent av pojkarna i högstadiet att de inte kunde delta i de kultur- och fritidsaktiviteter som de skulle vilja. För både flickor och pojkar var den vanligaste anledningen att aktiviteten kostar för mycket. Hos flickor hamnade att man inte vågar gå till aktiviteten ensam på andra plats bland orsakerna, medan pojkarna oftare uppgav att aktiviteten inte fanns i Malmö.

Barn och unga med bättre socioekonomiska förutsättningar har föräldrar med resurser och flexibla arbetstider som kan skjutsa till träningar och lektioner, även på andra sidan staden. Man har bättre möjligheter att bära de ofta mycket höga terminsavgifter som följer med föreningsarrangerade aktiviteter. Lägre avgifter och fler aktiviteter i anslutning till skolan eller i närområdet skulle sannolikt öka deltagandet bland barn med sämre socioekonomiska förutsättningar. En annan viktig faktor är kollektivtrafikens tillgänglighet och kostnader. För att säkerställa att barn och unga i hela Malmö har jämlika möjligheter att ta resa till skola, fritidsaktiviteter och för att träffa kompisar måste kollektivtrafiken vara både säker och billig.

Då ökas ungas möjligheter att utforska sin omgivning, utveckla sociala färdigheter och delta i samhället.

Fritidshemmets underutnyttjade potential

I Malmö är en hög andel av eleverna i grundskolan också inskrivna i fritidshemmet, eller i vardagligt tal på fritids. I de lägre årskurserna tillbringar många barn lika mycket tid på fritids som i skolan. Fritids har en därmed en stor potential att vara en kompensatorisk resurs för ökat lärande, rörelse och socialt sammanhang.

Men för att leva upp till den potentialen behöver resurserna och personaltätheten öka. Sedan 90-talets budgetsanering och nedskärningar har antalet elever per medarbetare i fritidshemmet mer än fördubblats. Det säger sig självt att det inte skapar förutsättningar för en verksamhet av hög kvalitet där fritids kompletterar skolans verksamhet på det sätt som beskrivs i läroplanen.

Genom utökad samverkan med föreningar och kulturskolan skulle fler barn kunna erbjudas möjlighet till olika former av fritidsaktiviteter avgiftsfritt och som en integrerad del av skoldagen. Även läxläsning och olika former av särskilt stöd av speciallärare bör finnas tillgängligt.

Precis som i de flesta andra kommuner har barn till arbetslösa eller föräldralediga som grundregel inte rätt till fritids i Malmö stad. Många får ändå plats genom de möjligheter till undantag som finns, om det bedöms att barnet i fråga skulle gynnas av det. I grunden är det dock problematiskt att rätten till fritids inte gäller alla barn, oavsett föräldrarnas sysselsättning eller boendekommun.

Avslutningsord

Trygghet, vare sig vi talar om barn eller vuxna, handlar inte bara om frånvaro av brott och våld. Trygghet och välmående handlar främst om goda relationer. En trygg anknytning och att ha tillgång till stabila vuxna är nödvändigt för att barn ska kunna utvecklas. Det handlar också om att ha någon att lita på och att kunna vända sig till och dela både glada stunder och när något känns svårt.

Alla människor, både små och stora, behöver känna att de finns i ett sammanhang och att de är viktiga för någon annan. Alla kan också hamna i trubbel som det kan vara svårt att lösa ensam. Många problem kan klaras ut med hjälp av en anhörig, vän eller granne. Samhället behöver organiseras så att det stärker människors egna resurser och det som redan fungerar i deras liv. Det gäller såväl Malmös barn och unga själva, som deras föräldrar och andra vuxna som kan vara viktiga för dem.

För att stärka barns och ungas egna resurser och ge dem större möjligheter att forma sina liv krävs ett starkt samhälle och en stark välfärd i hela Malmö. Det kräver också att föräldrar i hela Malmö får förutsättningar att vara de föräldrar som deras barn behöver. Att de ges möjlighet att skaffa ett jobb med schyssta villkor och en trygg bostad. Att de blir en del av bygget av Malmö och kan inge sina barn samma känsla av sammanhang och tillhörighet.

Ovan har vi diskuterat vad som krävs för att Malmö om 20 år ska vara en stad där fler barn och unga får växa upp i trygghet och jämlikhet, fria att välja sin egen framtid. Utmaningarna är flera och stora, men på inget sätt oöverstigliga. Vi socialdemokrater har som bekant aldrig ens i dystra tider förlorat tron på människors förmåga att gå samman och uträtta storverk.

Rapport: Arbete och tillväxt

Sammanfattning

En framtidsvision bör vägleda, inspirera och samla för att driva mot ett gemensamt långsiktigt mål. I Malmös fall betyder det en strategi som hanterar både arbetslöshet och ekonomiska klyftor samtidigt som den investerar i stadens unga befolkning. Malmö har tidigare visat sin förmåga att anpassa sig och hantera svåra utmaningar. För att Malmö ska fortsätta denna resa krävs dock nya lösningar på dagens problem.

Rapporten understryker vikten av att investera i utbildning och att ge unga Malmöbor möjligheter att bygga karriär, bilda familj och stanna kvar i staden. Malmö har en hög andel unga vuxna, vilket utgör en styrka men också en utmaning med låga inkomstnivåer idag. Därför behövs en välfungerande arbetsmarknad, bra skolor och bostäder för att hålla kvar de unga tills dess att de etablerar sig och kan bidra till stadens långsiktiga utveckling. Framförallt är utbildning centralt för att förbättra arbetsmarknaden och stadens tillväxt. Malmö har redan en hög utbildningsnivå, men staden måste fortsätta arbeta för att fler kommer ut på arbetsmarknaden genom fortsatta satsningar på grund- och gymnasieskolan, sfi och vuxenutbildning.

Infrastruktur och digitalisering är andra nyckelområden för Malmös utveckling. Staden har ett gynnsamt geografiskt läge som måste förvaltas genom förbättrad kollektivtrafik och satsningar på annan infrastruktur. Hållbar och prisvärd el är också avgörande för stadens framtida konkurrenskraft. Den snabba utvecklingen inom AI och annan teknologi erbjuder enorma möjligheter. Om AI används rätt sätt kan det öka produktiviteten i ekonomin, särskilt för dem som saknar specifik kompetens.

Segregation och diskriminering är stora problem i Malmö och har lett till ökande ekonomiska skillnader mellan olika stadsdelar. Fokus bör ligga på att stärka unga i utsatta områden så att varje ny generation har bättre förutsättningar än den tidigare. Diskriminering på arbetsmarknaden, särskilt mot personer med utländsk bakgrund och personer med funktionsnedsättningar, är också ett problem som kräver åtgärder.

Arbetslivskriminalitet är ett växande problem som främst drabbar redan utsatta grupper. Malmö har en viktig roll i att bekämpa detta genom samarbete med andra myndigheter och förbättrad kontroll vid upphandlingar. Såväl staten som Malmö stad har tagit initiativ för att stärka arbetet mot arbetslivskriminalitet, men mer måste göras.

För att skapa ett attraktivt arbetsliv och förbättra människors livskvalitet bör Malmö verka för en minskad arbetstid. Detta skulle bidra till att skapa en bättre balans mellan arbete och fritid och minska stress och ohälsa.

Sammanfattningsvis har Malmö stor potential att utvecklas till en välmående och inkluderande stad. Men det kräver en politik som tar vara på stadens unika förutsättningar och möjligheter.

1. Inledning

Dagens Malmö står inför en komplex situation präglad av både möjligheter och utmaningar. Med en inkluderande socialdemokratisk politik har staden möjligheter att växa till en rik och välmående plats, där välståndet delas av alla Malmöbor. Det motsatta scenariot innebär att dagens problem befästs och hindrar Malmö från att nå sin fulla potential. Idag är arbetslösheten hög och de ekonomiska klyftorna stora mellan Malmös olika stadsdelar. Denna klyfta återspeglas också i befolkningens sammansättning, där en betydande andel invånare med utländsk bakgrund står långt från arbetsmarknaden.

Samtidigt har Malmö en ung befolkning. De utgör stadens potential och framtidens vuxna. Med en framåtblickande politik som investerar i utbildning och stödjer ungas livsdrömmar kan de ges möjlighet att forma en trygg och välmående framtid åt sig själva. En framtid där jobb och gemenskap med hela samhället är en självklarhet.

Med utgångspunkt i Malmös unika förutsättningar ska staden därför vara det goda exemplet och föredömet som överbryggar sociala och ekonomiska klyftor och förenar stadens alla invånare i ett gemensamt projekt. För Socialdemokraterna finns det helt enkelt ingen annan väg framåt. Vi har gott om historiska exempel som visar Malmös förmåga att komma stärkt ur en negativ utveckling. Ett tydligt exempel är varvs- och industrikrisen som tvingade Malmö att omskapa sig till en innovations- och kunskapsstad. Men Malmös förändring hade inte varit möjlig utan en politik som strävat i rätt riktning. Utan grundandet av Malmö universitet eller modiga och framsynta byggprojekt som Citytunneln och utvecklingen av Västra hamnen och Hyllie hade staden varit fångad i sin egen skugga och, likt många andra industristäder i världen, stagnerat.

Samtidigt kan byggandet av morgondagens Malmö inte göras med gårdagens tankesätt och strukturer. De utmaningar vi står inför, särskilt kring integration och segregation, kräver nya progressiva lösningar som främjar jämlikhet och social sammanhållning. Det är avgörande att stadens förvandling till en innovations- och kunskapsstad fortsätter, men för att detta ska lyckas måste vi säkerställa att alla grupper i samhället gynnas, oavsett ålder, bakgrund eller socioekonomisk ställning.

Digitalisering och teknologisk utveckling kommer skapa nya jobb men också utveckla befintliga jobb både inom offentlig sektor och inom näringslivet. Förändringen innebär att människor med olika utbildningsbakgrund behöver höja sin kompetens för att möta framtidens krav. Men när jobb som ingenjörens och juristens, liksom busschaufförens och undersköterskans, genomgår förändringar, måste politiken inte bara styra utvecklingen i rätt riktning utan också aktivt stödja människors anpassning till den nya arbetsmarknaden. För utvecklingen bidrar inte bara till ökad tillväxt, utan skapar även möjligheter för att förkorta arbetstiden och förbättra livskvaliteten för alla yrken och för alla samhällsgrupper.

Endast utifrån lösningar som tar sin utgångspunkt i stadens unika förutsättningar och möjligheter kan vi skapa ett blomstrande och inkluderande Malmö för alla.

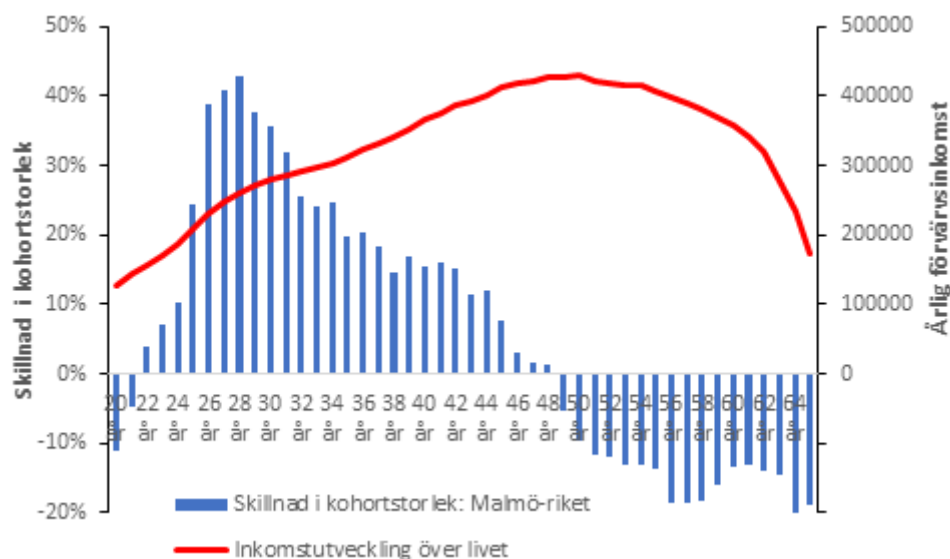
2. Visionsrapportens ansats och fokus

Denna visionsrapport syftar till att beskriva Malmös väg mot att uppnå sina mål inom de kommande 20 åren. På arbetsmarknaden kommer dagens unga utgöra framtidens arbetskraft, vilket är en utgångspunkt som format gruppens arbete med visionsrapporten. Rapporten fokuserar främst på arbetsmarknaden och befolkningens kunskaper. Relaterat till detta kommer vi bland annat diskutera betydelsen av utbildningsinsatser, åtgärder mot segregation och diskriminering, infrastrukturens utveckling och AI, näringsliv och tillväxt, arbetlivskriminalitet och arbetstidsförkortning. Konkreta åtgärder för att nå målet beskrivs i del II av rapportarbetet som presenteras våren 2025. Vi tänker oss att dessa åtgärder delvis måste riktas mot den nationella nivån då tillväxt- och arbetsmarknadspolitiken i stor utsträckning är nationell. I sådana fall bör Malmö verka för en förändrad politik på nationell nivå.

3. Dagens och morgondagens Malmö ur ett befolkningsperspektiv

Malmös unga befolkning är en stor tillgång, och stadens framtid beror på hur politiken lyckas tillvarata denna resurs och växa i samspel med de ungas arbetsmarknadsframgångar. Genom att jämföra Malmös befolkningssammansättning med hur inkomster utvecklas över livet, kan man illustrera Malmös möjligheter och utmaningar.

I figur 1 visas hur mycket större/mindre en viss åldersgrupp är i Malmö jämfört med riket. Jämförelsen görs för den arbetsföra befolkningen i åldrarna 20–64 år. För befolkningen i åldrarna 25–45 är Malmös befolkning betydligt större än riket, och störst är skillnaden för åldrarna 26–31 för vilka Malmös befolkning är cirka 30–40 procent större än för riket. För de sista femton åren av arbetslivet, för åldersgrupperna 50–65, är Malmös befolkning cirka 15–20 procent mindre än för riket.

Figur 1. Malmös befolkningsstruktur och inkomster över livscykel.

Figurnot: Egna beräkningar utifrån data från SCB.

En ung stad kan föra med sig en dynamisk atmosfär av ungdomlig entusiasm, innovation och optimism. Dock åskådliggör figuren också en negativ sida av befolkningssammansättningen. Den röda linjen visar den genomsnittliga årliga förvärvsinkomsten för personer i åldrarna 20–64. De genomsnittliga inkomsterna är låga i ungdomen för att därefter växa fram till 50–55-års åldern. Därefter minskar genomsnittsinkomsterna fram till pensionsåldern. Figuren illustrerar

därför med tydlighet att Malmös befolkningssammansättning innebär låga inkomster här och nu. Och hade Malmös befolkningssammansättning motsvarat rikets hade Malmös inkomster varit betydligt högre. Att unga har låga inkomster är naturligt och utgör inget problem i sig. Men för en stads ekonomi innebär låga inkomster också låg skattekraft och låg konsumtion. Låg skattekraft påverkar stadens möjligheter att genomföra nödvändiga investeringar i bland annat skola och stadens socioekonomiskt eftersatta områden, medan låg konsumtion leder till att färre företag och jobb skapas.

Låga inkomster idag medför dock högre inkomster i framtiden. När befolkningen i Malmö åldras, ökar därmed inkomsterna och stadens ekonomi förbättras. Häri ligger dock en utmaning: För att unga Malmöbor skall välja att stanna kvar och utvecklas i staden måste de erbjudas möjligheter att bygga karriärer, bilda familj och klättra på bostadsstegen. Om dessa förutsättningar brister riskerar dagens unga Malmöbor att lämna staden när de är som mest väslavlönade. För att undvika detta måste staden erbjuda en arbetsmarknad som främjar karriärmöjligheter, välfungerande kommunala skolor- och förskolor, samt bostäder som uppfyller invånarnas förväntningar.

Nedan kommer vi fokusera på olika politikområden som skapar förutsättningar för en sådan utveckling genom ekonomisk tillväxt och en positiv arbetsmarknadsutveckling.

4. Förutsättningar för tillväxt och en positiv arbetsmarknadsutveckling

Ekonomisk tillväxt kräver tre faktorer: kunskap, infrastruktur och kapital. Dessa faktorer påverkar tillväxten var för sig, men forskning visar att deras samverkan kan öka tillväxten ännu mer. I vår diskussion om faktorernas betydelse kommer vi att fokusera främst på befolkningens kunskaper och stadens infrastruktur. Att påverka kapitalbildningen är en utmaning för en enskild kommun, men det är rimligt att anta att en hög kunskapsnivå och välutvecklad infrastruktur kommer att attrahera kapital till staden.

Utbildning och arbetsmarknad

Som nämnts inledningsvis är Malmö redan idag en framstående kunskapsstad. Utbildningsnivån är, precis som i andra storstäder, hög och stigande. Sedan år 2000 har andelen Malmöbor i åldern 25–64 år med minst en treårig högskoleutbildning mer än fördubblats, från 17 till 36 procent. Samtidigt är andelen fortfarande mindre än i exempelvis Stockholm och Göteborg. Närheten till flera universitet och högskolor på båda sidor sundet utgör en viktig faktor för innovation och tillväxt. Dessa lärosäten har i sin tur bidragit till framväxten av starka kluster inom exempelvis life science, livsmedel och spelutveckling.

Ur ett utbildnings- och kompetensförsörjningsperspektiv är Malmös främsta utmaningar dels att höja den generella utbildningsnivån, så att de med kortast utbildning får in en fot på arbetsmarknaden, dels att se till att Malmöbornas kompetenser kontinuerligt uppdateras för att matcha kraven som ställs både inom det privata näringslivet och i välfärden. Det senaste decenniets målmedvetna arbete för att höja resultaten och likvärdigheten i grundskolan behöver fortsätta, så att fler elever blir behöriga till gymnasiet. Studie- och yrkesvägledningen i såväl grund- som gymnasieskolan har en nyckelroll för att ge elever förutsättningar att göra kloka utbildningsval.

I synnerhet bör det ske ett fortsatt arbete för att fler unga Malmöbor ska välja en yrkesutbildning på gymnasiet. Idag visar studier från exempelvis Skolverket och MUVAH (ett samarbete mellan Malmö stad och Malmö Universitet) att många unga skulle förbättra sina chanser till såväl en examen som jobb, om de valde ett yrkesprogram hellre än ett enbart högskoleförberedande. För att säkra kvalitet och relevans i de utbildningar som ges bör de i än högre grad än idag tas fram

i nära samarbete med arbetsmarknadens parter. I takt med att utbudet av gymnasiala yrkesutbildningar i kommunal regi byggs ut minskar också utrymmet för oseriösa fristående skolor, som ofta bedriver verksamhet av lägre kvalitet.

Den kommunala vuxenutbildningen, inklusive sfi, är också ett viktigt verktyg för att höja Malmöbornas kompetenser och förbättra deras chanser på arbetsmarknaden. Korta yrkesutbildningar mot bristyrken har visat sig synnerligen framgångsrika. Även här krävs ett tätt samarbete med såväl det lokala näringslivet som fackliga organisationer. Flera statliga utredningar har pekat på att avsaknaden av rätt till stöd inom vuxenutbildningen blivit ett allt större problem i takt med att studentsammansättningen förändrats. Fler studenter har idag kortare studiebakgrund och/eller hälsoproblem. För Malmös del behöver kommunen därför fortsätta bygga ut de pedagogiska stödstrukturerna för vuxna studenter i form av exempelvis studie- och yrkesvägledning, specialpedagogisk kompetens och biblioteksresurser.

Återkommande granskningar av bland annat Skolinspektionen har uppmärksammat att dagens system med upphandlad vuxenutbildning innebär att många studenter får en utbildning av bristande kvalitet. För att komma runt problemen behöver en större del av utbildningen utföras i offentlig regi samtidigt som kommunernas möjligheter till uppföljning stärks.

Den aktiva arbetsmarknadspolitiken har varit en socialdemokratisk paradgren och en bärande del av den svenska modellen. Det kräver statliga resurser och höga ambitioner, men också en styrning som underlättar lokala lösningar och samarbeten. De senaste årens misskötsel av Arbetsförmedlingen har inneburit förlorade år där stöd och insatser för arbetslösa i hela landet uteblivit. Viktiga samarbeten, inte minst med kommuner, för att stötta dem med svagast förutsättningar har prioriterats ned. I stället har värdefull tid och resurser lagts på att skapa ”marknader” och kundvalssystem, inspirerade av samma otidsenliga idéer som inom andra delar av välfärden lett till felaktiga incitament, resursslöseri och ibland ren brottslighet. Stora neddragningar på Arbetsförmedlingens anslag har medfört ännu mindre resurser till just den typen av nära och individanpassat stöd som forskning visat är avgörande för personer med svag arbetsmarknadsanknytning.

Trots försämrade förutsättningar har det lokala samarbetet mellan Malmö stad och Arbetsförmedlingen fortsatt att utvecklas och är idag något av ett nationellt föredöme. I flera insatser omfattar samverkan även Försäkringskassan och Region Skåne. Malmös problem med hög arbetslöshet har på så vis tvingat fram en utveckling av insatserna som bör byggas vidare på, men som förutsätter långsiktig styrning och finansiering från samtliga inblandade aktörer.

Infrastruktur

Öresundsbrons invigning för snart 25 år sedan har, tillsammans med Citytunneln och förbättrade tågpendlingsförbindelser till kranskommunerna, haft stor betydelse för Malmös framväxt som en regional motor för tillväxt och nya arbetstillfällen. Utbyggnaden av Hyllie och Västra hamnen i sin nuvarande form hade knappast varit möjlig om det inte varit för närheten till Hyllie station och Malmö centralstation. Dessa stationsnära lägen har visat sig oerhört attraktiva för företagsetableringar, både på grund av pendlingsmöjligheterna för arbetskraft på båda sidor Öresund och tack vare närheten till Köpenhamns flygplats. Den framtida utbyggnaden av Nyhamnen bygger på samma förutsättningar. Att kapaciteten i det svenska tågnet byggs ut och underhålls för att hålla jämna steg med näringslivets och Malmöbornas behov är avgörande för att staden ska kunna växa hållbart och fortsätta attrahera företag som vill växa och anställa. Den vidare utvecklingen av Malmös hamnområde har också stor potential ur tillväxt- och sysselsättningshänseende.

Idag pendlar över 80 000 personer boende i Malmös kranskommuner in till staden för att arbeta, och en fjärdedel av alla förvärvsarbetande Malmöbor pendlar i sin tur ut till jobb i andra

kommuner eller till Danmark. Malmö är redan en del av Nordens största arbetsmarknadsregion med över 4 miljoner invånare.

När Fehmarn Bält-förbindelsen mellan Danmark och Tyskland står färdig 2029 krymper avståndet till kontinenten ytterligare. Det öppnar nya möjligheter för gränsöverskridande samarbeten och utbyte. Men förbindelsens öppnande innebär inte bara möjligheter, utan sätter även otillräckligheten i de svenska infrastrukturinvesteringarna i blyxtbelysning. På dansk sida genomför man redan de kapacitetshöjande investeringar som kommer att krävas för att möta framtidens efterfrågan på godstrafik på tåg. I Sverige saknas i mångt och mycket denna insikt på nationell nivå.

Det är välkänt att människors pendlingsbenägenhet, det vill säga hur långt de är beredda att resa till sitt dagliga arbete, ökar med inkomsten. Att personer i lågavlönade yrken har lägre pendlingsbenägenhet kan såklart bero på att pendlingskostnaderna utgör en relativt större del av deras inkomst. Men det är också i dessa yrken som möjligheterna till flexibla arbetstider och distansarbete är minst. Även om det senare kan vara en svår utmaning att lösa, är åtminstone frågor som kollektivtrafikens punktlighet och kostnad sådana som i stor utsträckning ligger inom politikens räckhåll, även på ganska kort sikt. Det gäller såväl busstrafiken inom Malmö som förbindelserna med våra skånska kranskommuner och Köpenhamn.

För att fördjupa den gränsöverskridande integrationen av näringsliv och arbetsmarknad, så att fler Malmöbor får reella möjligheter att ta del av de växande möjligheterna till arbete och studier på dansk sida, driver Malmö stad sedan ett antal år att Öresundsbron behöver kompletteras med en Öresundsmetro. Öresundsmetron skulle avlasta bron genom att ta över den dagliga persontrafiken, och på så vis möjliggöra för fler gods- och fjärrtåg. Det är viktigt för hela Sveriges export och tillväxt. Med en metro under Öresund, som går rakt in i Köpenhamns befintliga metrosystem, förstoras Malmös arbetsmarknadsregion med en halv miljon arbetsplatser.

Under kommande år fortsätter Malmö stad arbetet inom ramen för Storstadspaketet, som bland annat inbegriper stora satsningar på utbyggnad av Malmös bussinfrastruktur. På lång sikt, 2040 och därbortom, behövs ytterligare kapacitetshöjningar i kollektivtrafiken för att hålla jämna steg med befolkningstillväxt och stadens utveckling.

Hållbart producerad, leveranssäker el till rimliga och förutsägbara priser kommer att vara avgörande för Malmös tillväxt och konkurrenskraft under de kommande 20 åren. Idag råder i det närmaste det rakt omvända. Trots i stort sett oförändrade produktionskostnader är elpriset i södra Sverige inte bara högre än i landets norra delar, utan även flera gånger högre än genomsnittspriset för perioden 2010–2020. Grundproblemet bottnar i en avreglerad elmarknad med otillräcklig offentlig styrning. Malmö stad kan vara drivande i att samla regionala aktörer för att få till de nationella reformer som krävs. På lokal nivå behövs ett fortsatt arbete för att stärka kommunens rådighet över samhällskritisk infrastruktur och elproduktion.

Digitalisering

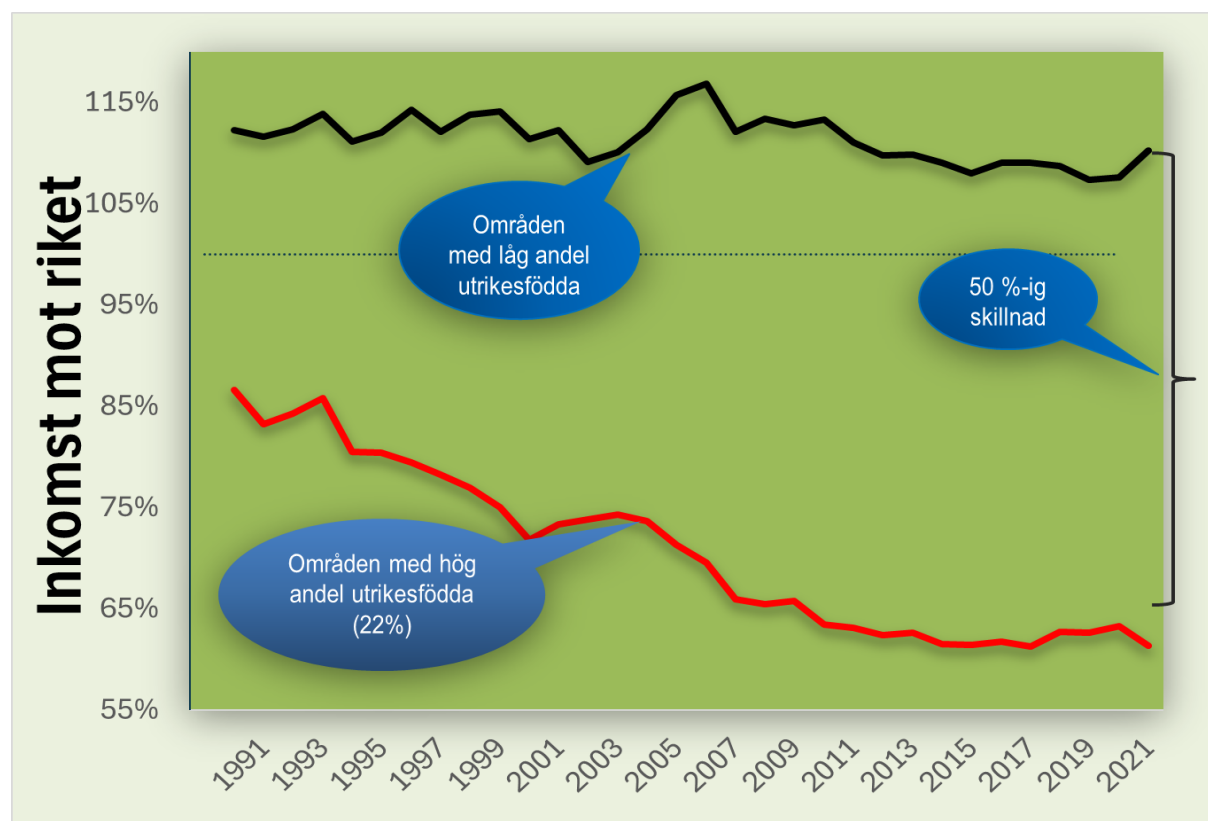
Vi befinner oss mitt i ett nytt teknologisprång med framväxten av AI-teknologi, som kan få större konsekvenser för ekonomi och arbetsmarknad än något annat tekniskifte under de senaste femtio åren. AI-teknologin förväntas påverka 80 procent av jobben och ha stor påverkan på cirka 20 procent. ChatGPT och annan AI-teknologi möjliggör automatisering av arbetsuppgifter som tidigare ansågs kräva mänsklig kreativitet, från skrivande och programmering till skapande av grafik och dataanalys. Studier visar att ChatGPT ökar produktiviteten i allmänhet, men särskilt för de minst erfarna och kvalificerade arbetarna.

Men AI-teknologi riskerar att vara ett tvåeggat svärd. Om den används rätt kan den skapa stora möjligheter, men om teknologiutvecklingen styrs av IT-jättarna riskerar den att utkonkurrera jobb inom breda yrkeskategorier. För att utvecklingen ska gå i en positiv riktning kan vi sålunda inte överlåta besluten om teknologins användning till några få dominerande företag, utan samhället i stort måste påverka hur teknologin används. Inom vård och omsorg kan användningen av AI exempelvis leda till ökad komplexitet i arbetsuppgifterna och därmed ge personalen större ansvar. Inom skolan kan man låta AI betygsätta de nationella proven vilket frigör tid för lärarna och minskar betygsinflationen. Även utrikes födda med svaga svenskkunskaper kommer kunna utföra fler arbetsuppgifter som kräver att man kan formulera sig i text på svenska.

Segregationen konsekvenser

En inkluderande arbetsmarknad innebär att de ekonomiska skillnaderna inom staden är små. Men utvecklingen i Sverige har tyvärr rört sig mot mer uppdelade städer, vilket har skapat stora skillnader i förutsättningar mellan invånarna i Malmös socioekonomiskt eftersatta områden med hög andel utrikesfödd befolkning, och invånarna i Malmös mer välmående områden. De segregerade områdena med en stor andel utrikesfödd befolkning präglas oftare av sociala, ekonomiska och strukturella utmaningar som kräver särskilda insatser.

Under de senaste 30 åren har inkomsterna i Malmös områden med hög andel utrikesfödda minskat avsevärt, vilket visas i Figur 2, där inkomstutvecklingen i dessa områden sedan 1990-talet har sjunkit med cirka 30 procent jämfört med genomsnittliga inkomster i landet. Detta är en dramatisk utveckling som lett till att inkomsterna i Malmös välmående områden nu är 50 procent högre än i de socioekonomiskt eftersatta områdena med få inrikes födda. Denna inkomstutveckling är inte unik för Malmö, utan ett liknande mönster ses i både stora och små städer över hela Sverige. Dock är det specifikt för Malmö att en stor andel av befolkningen, hela 22 procent, bor i segregerade områden med hög andel utrikesfödda. För Malmö är också arbetslösheten högre än för andra städer.

Figur 2. Inkomster (disponibla inkomster) mot rikssnittet för Malmös segregerade områden med hög respektive låg andel utrikesfödda.

För att skapa en mer jämlik och inkluderande stad måste den negativa utvecklingen inte bara stoppas, utan också vändas. När levnadsvillkoren i de socioekonomiskt eftersatta områdena förbättras, skapas nödvändiga förutsättningar för att bekämpa utanförskap och den ökande gängkriminaliteten. Strategin måste bygga på att hela samhället samarbetar och att särskild prioritet ges till unga i utsatta områden. Genom att göra de stora grupperna av unga i Malmö till stadens starkaste resurs, kommer Malmö inte längre att vara en delad stad, utan en enad stad.

Ett effektivt sätt för att öka inkomsterna i de segregerade områdena är att förbättra de sociala ersättningarna som har stramats åt ända sedan 1990-talskrisen. När den ekonomiska situationen dessutom försämras i de segregerade och socioekonomiskt eftersatta områdena påverkar detta inte bara ungdomarnas syn på sina framtida arbetsmarknadsmöjligheter, utan det riskerar även påverka möjligheter direkt. När inkomsterna stramas åt i dessa områden genom sänkta ersättningar och genom fler lågbetalda osäkra anställningar påverkas den lokala ekonomin negativt.

Diskriminering och inkludering

Den högnationalistiska rörelsens allt större påverkan på politiken och debatten har inneburit att grupper ställs alltmer emot varandra. Diskriminering på arbetsplatsen är redan ett stort samhällsproblem i Sverige och riskerar öka i takt med att partier som Sverigedemokraterna får större inflytande över såväl politikens utformning som det offentliga samtalet. Flera rapporter de senaste åren har visat på brister i skyddet för olika grupper samt en ökad förekomst av diskriminering på arbetsplatsen.

Diskriminering inom arbetsmarknaden tar sig uttryck på flera sätt och påverkar många grupper. Det kan handla om att någon nekas anställning eller får sämre lön på grund av kön, ålder, sexuell läggning, etnisk bakgrund eller funktionsnedsättning. Exempelvis:

- har personer med utländskt namn upp till 10 procents lägre chans att bli kallade till jobbintervjuer jämfört med personer med svenska namn, trots likvärdiga kvalifikationer.
- är kvinnor tydligt underrepresenterade på högre ledningsnivåer, vilket begränsar deras karriärutveckling.
- utsätt äldre arbetstagare oftare för diskriminering i arbetslivet, både vid anställning och i tillgången till vidareutbildning.
- är arbetslösheten bland personer med funktionsnedsättningar betydligt högre än i övriga befolkningen och arbetsgivare är ofta ovilliga att anpassa arbetsplatsen eller arbetsuppgifterna, trots ett lagstadgat krav.

Även om lagen kräver att arbetsgivare aktivt arbetar för att förebygga diskriminering, visar Diskrimineringsombudsmannens (DO) undersökningar att många arbetsplatser saknar tillräckliga åtgärder och rutiner. Många arbetsgivare följer inte sina egna policys, vilket gör att diskriminering ofta fortsätter utan åtgärder. Enligt DO:s statistik för 2020–2021 ökade anmälningarna om diskriminering inom arbetslivet mellan 2015 och 2021 med 96 procent. Flest anmälningar är baserad på etnisk tillhörighet, 39 procent, följt av kön, 31 procent, och funktionsnedsättning, 22 procent.

Diskriminering på den svenska arbetsmarknaden är ett komplext och djupt rotat problem som påverkar både individer och samhället som helhet. För att motverka dessa orättvisor behövs striktare efterlevnad av lagstiftningen, ökad medvetenhet bland arbetsgivare om deras skyldigheter, och aktiva insatser för att utmana diskriminerande strukturer. För Malmös del är detta arbete inte bara en självklarhet, utan också avgörande för att mångfalden skall vara stadens styrka om 20 år. Malmö stad har som stadens största arbetsgivare en viktig roll som föregångare och förebild. Idag pågår ett målmedvetet arbete för att kommunens anställda ska spegla Malmös befolkning, men mycket återstår att göra. I synnerhet handlar det om insatser för att bredda rekryteringen och öka mångfalden bland kommunens chefer.

Tillväxt och näringslivsstruktur

Men Malmö utmärker sig på fler sätt. Ett problem är att Malmös näringslivsstruktur inte fullt ut matchar befolkningens utbildning och kvalifikationer (Nordin, 2023). Man kan beskriva det som att de efterfrågade arbetstillfällena rör sig i otakt med befolkningens kvalifikationer. Även om Malmös näringslivsstruktur blir alltmer högkvalificerad så tenderar arbetsmarknaden inte omvandlas på ett sådant sätt att det lyfter individer ur utanförskapet. Detta påverkar inte bara individen, utan också ekonomins tillväxtpotential.

Genom att stödja individuella karriärvägar som matchar näringslivets behov, kommer även Malmös näringslivsstruktur att utvecklas i en mer positiv riktning. Målsättningen bör vara att de som står utanför arbetsmarknaden får kvalifikationer som ger dem en första anställning, att de med osäkra anställningar får stabila jobb, och att de med låglönejobb eller de som bara vill pröva någon nytt ges möjlighet att avancera i karriären till nya eller bättre betalda jobb. När stadens näringsliv och arbetskraft utvecklas i takt, från lågkvalificerade branscher till högkvalificerade och välbetalda branscher, främjar det hela stadens tillväxt och välmående. Denna utveckling kommer att gynna ungas väg in på arbetsmarknaden och öka möjligheterna för att hela Malmös befolkning kan växa och ställa om till framtidens arbetsmarknad. I dialog med näringslivet och fackföreningsrörelsen avser vår arbetsgrupp att utveckla framåtblickande strategier som leder till bättre matchning av arbetskraftens kompetenser med arbetsmarknadens behov. En liknande strategi använd redan inom arbetsmarknadsåtgärden *Jobbspår* där näringslivet är involverade i utformningen av insatser riktade mot arbetslösa. Vår målsättning är att utarbeta bredare arbetsformer där näringslivet också aktivt påverkar ungas fortsatta karriärval och kompetensutveckling.

Arbetslivskriminalitet

Idag är olika former av arbetslivskriminalitet ett växande problem på svensk arbetsmarknad som ger upphov till stort mänskligt lidande.

Inte sällan är det redan utsatta och marginaliserade grupper i samhället som drabbas värst. Att bekämpa arbetslivskriminalitet handlar därför i första hand om att skydda arbetstagare från utnyttjande och otrygga arbetsförhållanden. Det handlar därtill om att värna schysst konkurrens i näringslivet, så att företag som vill göra rätt för sig (och deras personal) inte missgynnas till följd av andras fusk och brottsliga handlingar. Detta är helt centrala frågor för Socialdemokraterna som parti och arbetarrörelsen i stort. För att de arbetstillfällena som växer fram i Malmö under de närmsta 20 åren ska vara trygga och bidra till en mer inkluderande arbetsmarknad behöver åtgärderna, lokalt såväl som nationellt, stå i paritet med problemen.

Dessa frågor är särskilt angelägna i Malmö, inte minst eftersom staden historiskt tagit ett stort socialt ansvar för människor som flytt krig och förföljelse eller sökt sig hit på jakt efter en bättre

ekonomiskt framtid för sig och sin familj. De av dessa som haft svårt att etablera sig på arbetsmarknaden har i sin tur utgjort en särskilt sårbar grupp för oseriösa företag som vill utnyttja deras utsatta ställning.

De samhälleliga förändringar som brukar skyllas för arbetskriminalitetens framväxt är framför allt den fria rörligheten för arbetskraft inom EU, liberaliseringar av Sveriges eget regelverk för arbetskraftsinvandring, samt privatiseringar av tidigare offentliga verksamheter. Dessa har i sin tur skapat utrymme för en växande maktobalans mellan företag och arbetstagare i en rad branscher. De statliga myndigheter som har i uppgift att stävja arbetslivskriminalitet har pekat ut att de största problemen idag finns i bygg-, restaurang-, vägtransport- respektive städbranschen. I Malmö lyfter de kommunala tillsynsverksamheterna bland annat fram bilverkstäder, avfallshantering, frisörer, massagesalonger och livsmedel som riskbranscher.

Arbetslivskriminalitet har ofta kopplingar till branscher där kommunen är tillsynsmyndighet. Kommunen har stor kunskap om både företag och enskilda, men saknar ofta verktygen för att komma åt problemen. Då krävs omfattande samverkan med andra myndigheter. Ur ett kommunalt perspektiv är upphandlingar ett annat riskområde. Malmö stad får in hundratals anbud varje år, och granskningen av anbudslämnare är en lika tidskrävande som kostsam uppgift – ett arbete som skulle förenklats betydligt genom gemensamma system för informationsutbyte mellan kommunen och t.ex. Skatteverket, Kronofogden och domstolarna. Kommunen har även inlett ett arbete för att förbättra uppföljningen av sociala villkor i upphandlingar.

På senare år har staten, på initiativ från socialdemokratiska regeringar, tagit stora kliv i det myndighetsgemensamma arbetet mot arbetslivskriminalitet. Framöver behöver fokus ligga på att utveckla arbetet genom att statliga myndigheter såsom Skatteverket, Polisen och Arbetsförmedlingen ges ett tydligt uppdrag att prioritera samverkan och förenklat informationsutbyte med kommuner. Men även de fackliga organisationerna bör ges möjlighet att spela en större roll för att stävja fusk och oegentligheter, lokalt såväl som nationellt.

Arbetstidsförkortning

Ett attraktivt arbetsliv är ett arbetsliv som förenar arbete, familj och vänner. Forskning visar att ett jobb är viktigt för människors välmående, men bara i kombination med en meningsfylld fritid. Dock är vardagen för många människor idag fylld med måsten och stress och det finns inte tillräckligt med utrymme för kultur, träning och sociala aktiviteter. Inom många yrken är arbetsdagarna också långa, och både mentalt och fysiskt krävande, vilket innebär ohälsa, sjukskrivning och att man lämnar arbetslivet i förtid. Samtidigt blir arbetsmarknaden också allt mer ojämlik i den bemärkelsen att många yrken, särskilt inom tjänstesektorn, blir mer flexibla. Möjligheterna att arbeta mer hemifrån, eller till och med från fritidshuset, har ökat tack vare den digitala utvecklingen som accelererade i samband med pandemin. Detta har gjort det lättare att kombinera familjeliv och arbete för många yrken, men för jobb där man måste vara på plats ser man inte en liknande utveckling.

Men så här behöver det inte vara. Det finns ett välstånd som kan användas för att omvandla arbetslivet och skapa mer jämlika förutsättningar för hela arbetskraften. Med en årlig tillväxt på 1,5 procent (genomsnittet de senaste 50 åren) kommer vi om 20 år vara mer än 30 procent rikare än idag. Med ett större välstånd är det därför naturligt, att likt på 1990-talet, använda delar av välståndet till att "köpa" mer ledighet. Vi menar att Malmö bör verka för ett hållbart arbetsliv och att Sverige inom de tio kommande bör sänka normalarbetstiden till 35 timmar. Om ytterligare 10 år bör målet vara att sträva efter en 6-timmarsarbetdag. Vi ser helst att detta

sker i förhandling mellan parterna men om utvecklingen uteblir bör man överväga lagstiftning för att minska arbetstiden.

Avslutande diskussion

Att blicka 20 år in i framtiden handlar i stor utsträckning om att undersöka förutsättningarna för dagens unga befolkning; de som är 20–40 år idag kommer att vara 40–60 år 2045. Det är dessa grupper som kommer bära upp välståndet om 20 år. Naturligtvis kommer en del att lämna staden, kanske för att nya utmaningar eller för att landsbygden lockar. Men ambitionen bör vara att ingen ska behöva lämna Malmö mot sin vilja för att staden inte kan erbjuda nödvändiga förutsättningar. Malmöborna gillar sin stad, och de skall ha alla förutsättningar för att fortsatt bo, arbeta och leva i Malmö. En viktig aspekt, som ligger utanför denna visionsrapports huvudfokus, är bostäder. Vi vill ändå notera att situationen på bostadsmarknaden kan komma att förändras på grund av minskad fertilitet och invandring. Om denna utveckling fortsätter kan bostadsbristen i mindre utsträckning vara det som försvårar framtidsplanerna för individer och hushåll.

Arbetsmarknaden är ständigt i förändring, och med AI kan denna förändring ske snabbare än på länge. Ingen vet ännu vilka yrken och grupper som kommer att vara vinnare och förlorare i denna utveckling. Det finns dock tecken på att det inte, som oftast, är de högkvalificerade som kommer gynnas mest av AI. Istället kan AI fungera kompensatorisk och stärka kompetensen hos dem som saknar vissa färdigheter, exempelvis inom språk eller analys. Här bör Malmö ligga i framkant och bedriva ett utvecklingsarbete som är anpassat till stadens specifika förutsättningar.

Utbildningsinsatser på alla nivåer inom utbildningssystemet är avgörande för att Malmö ska fortsätta utvecklas till en kunskapsstad. Från tidiga insatser för att förhindra att barn hamnar snett, till satsningar på yrkesutbildningar och vidareutbildning för vuxna. Om näringslivet är en aktiv partner som tydligt formulerar sina behov och i samarbete med staden bidrar till kompetensutveckling, kan det nuvarande kompetensgapet inom staden minska. Detta skulle förbättra matchningen mellan befolkningens kompetenser och näringslivets behov.

Framför allt är det avgörande att minska segregationen. Malmö är idag, på många sätt, en delad stad med stora skillnader i befolkningens sammansättning och socioekonomiska förutsättningar. Även om målet måste vara att minska dessa klyftor, bör stadens mångfald också ses som en styrka som kan vägleda utvecklingen. Skillnader kommer alltid att finnas, men dessa skillnader måste få möjlighet att berika snarare än begränsa stadens potential.

Men att skriva en framtidsvision för Malmö är en relativt enkel uppgift. Från ett vänsterperspektiv är stadens utmaningar och målsättningar uppenbara. Svårare är att precisera en politik som för staden från dess utmaningar till dess mål. Vilka åtgärder kommer att krävas och hur implementeras dessa på bästa sätt? Det är den svåra uppgiften!

Samtidigt ligger en av politikens stora prövningar i att formulera visioner som väcker intresse och engagemang, både bland partiaktiva och medborgare, vilket i sin tur driver politikutveckling och främjar politisk aktivitet. Visionsarbete och praktisk politik är därför två sidor av samma mynt – tillsammans utgör de grunden för verklig förändring.

I denna rapport har vi därför utifrån breda penseldrag försökt formulera en framtidsvision inom politikområdet tillväxt och arbetsmarknad som ska stimulera till fortsatt diskussion om åtgärdsförslag.

Rapport: En stad som håller ihop

Arbetsgrupp:

Ordförande: Anders Rubin.

Ledamöter: Hanna Jokel, Nadjam Malik, Linda Attin.

Sekreterare: Bahhar Mohammadi Norén

Inledning

Vårt uppdrag – ett Malmö som håller ihop – omfattar demokratin i stort. Ett område med väldigt många bottenar och med närmast oändliga frågor man kan titta djupare på. De flesta skulle nog instämma i att demokratin idag, om än kanske inte i grunden är hotad, så är den onekligen utsatt för hårt tryck, både i globalt och lokalt perspektiv. Många är de som beskriver samtiden som mer polariserad än tidigare. Ökade ekonomiska klyftor, främlingsfientlighet och ett alltmer grupperande av ”vi och dem”. I Socialdemokratiens ideologiska kärna finns ett större och bredare ”vi”, en gemenskap som innefattar så många som fler. Det är den gemenskapen som skapat utgångspunkten för arbetsgruppens arbete samt de analyser och förslag som läggs fram i rapporten.

Vi tror på en aktiv demokrati där medborgarna upplever att de kan och får delta i utformandet av staden. Där det finns tydliga och lättillgängliga vägar att både delta i det demokratiska samtalet och där alla känner sig välkomna. Genom möten, samtal och dialog mellan invånare och respekt och förstående gentemot varandra kan vi nå dit.

Arbetsgruppen vill understryka att man inte kan se demokratiarbetet för att skapa samhällsgemenskap separerat från hur samhället i stort fungerar. Grundläggande förutsättningar som att alla svenskar har ett arbete med bra villkor, en dräglig bostad där barnen har möjlighet att läsa sina läxor ostört och där familjer och individer har förutsättningar att sätta mat på bordet till sig själva och sin familj. För att behålla den gemenskap som finns, och utveckla den för att innefatta ännu fler, är det avgörande att fundamentala frågor för individen såsom arbete, fungerade skola, bostad och mat för dagen, är uppfyllda.

Att stärka demokratin och gemenskap bland invånarna i Sverige i stort, men i synnerhet i Malmö är att vaccinera samhället mot antidemokratiska tendenser och uttryck. Den demokratiska infrastrukturen måste kontinuerligt stärkas och fler inbjudas till att delta i den. I en demokrati måste människor ha rätt att ge uttryck för sina olika åsikter, rösta på vad de så önskar och praktisera sina liv inom lagens gränser. I det avseendet kan demokratin sägas vara neutral. Men demokratin måste ständigt försvaras, nyskapas och stärkas – motkrafterna måste bekämpas – demokrati kan i det avseendet därför aldrig vara värderingsfri.

Det går inte att vara fullständigt heltäckande i en delrapport som denna. Arbetsgruppen har därför valt att koncentrera sig på att lyfta några områden som anses vara särskilt utvecklingsbara. Det innebär inte att dessa nödvändigtvis är de allra viktigaste områdena för att stärka och utveckla demokratin – jobb, utbildning, trygghet och bostad är fortfarande av yttersta vikt. Vi har dessutom så här långt valt att inte gräva djupare i frågor som är väldigt viktiga ur ett demokratiskt perspektiv men där vi bedömer att vi redan har väl fungerande och väl formulerad politik, till exempel, stadens kulturpolitik och hur Malmö stad arbetar med att öka valdeltagandet. Arbetsgruppen har också fört en del resonemang kring bland annat demokrati i skolan och den demokratiska fostran med koppling till barn och ungdom. Det är ett ämne som återkommer i slutrapporten.

Tillvägagångsätt och möten under processen

Arbetsgruppen har under processens gång träffat experter, bjudit in till möten och träffat intressenter för att fördjupa sig i området.

Flera öppna medlemsmöten har anordnats, ett med forskaren Tapio Salonen som höll ett föredrag om Malmös historiska utveckling och som efterföljdes av intressanta diskussioner. Ett annat välbesökt möte arrangerades med forskaren Sayaka Osanami Törngren, också från Malmö universitet om den påverkan diskriminering och rasism kan ha på upplevelsen av demokrati och inkludering. Därtill har arbetsgruppen träffats och diskuterat frågeställningar som uppkommit, material som har lästs och text som skrivits.

1 En demokratipolitik för möten

1.1 Motverka segregation

Den segregation som finns i alla svenska storstäder är problematisk för den samhälleliga gemenskap och delaktighet som utgör den socialdemokratiska visionen. Att komma till bukt med segregationen i Sverige eller Malmö är ett åtagande över mandatperioder. Men det är också ett måste för socialdemokratin. Socialdemokratin var med och flyttade Sverige från ett av världens fattigaste länder i början av 1900-talet, till att ett sekel senare vara ett av världens rikaste länder och en modern välfärdsstat. Det går att göra igen.

Om invånarna inte har de mest basala behoven uppfyllda: drägligt boende, mat på bordet, en bra skola för barnen, arbete och en välfärd efter behov, då kommer den demokratiska gemenskapen vara svår att bygga. De ekonomiska klyftorna måste minska för att gemenskapen ska kunna öka.

En annan utmaning som präglar Malmö och många andra svenska städer är statens och det kollektiva samhällets tillbakadragande. Avsaknaden av lokala myndigheter, kommunens fysiska närvaro i hela staden och brist av annan institutionell infrastruktur har bidragit till känslan av att samhället dragit sig tillbaka. Det har medverkat till att skapa en mylla för extremism, populism och ökad misstro mot samhällets strukturer.

Idag är det allt färre svenskar som organiserar sig i föreningslivet, politiska partier och fackförbund. Traditionen i Sverige har länge varit att det politiska samtalet sker i organiserade

former genom politiska partier och intresseorganisationer. När allt färre väljer att organisera sig uppfylls inte rekvisiten för ett jämlikt offentligt samtal. Det är en utmaning som många organisationer står inför och något som behöver aktualiseras.

1.2 Det offentliga rummets betydelse

Hur staden är uppbyggd och planerad, hur vi skapar förutsättningar för möten och hur vi ger liv åt det offentliga rummet med gemensamma aktiviteter är mycket viktigt för demokratin. Segregation och isolering stärker inte demokratin. Ska vi Malmöbor verkligen bli ett "vi" måste vi mötas.

Staden utvecklas ständigt. Ekonomiskt, bebyggelsemässigt och befolkningsmässigt. I slutet av industriepoken var Malmös centrala delar i många fall i dåligt skick. Delar av city var närmast att beskriva som slumområden. Samhällsplaneringen hade trätt tillbaka och många lokaler stod tomma. Malmö city upplevdes som dött och trist, inte minst på helger. När det nya postindustriella Malmö skulle byggas sattes stort fokus på att återskapa och vitalisera citykärnan. Stora satsningar gjordes på det offentliga rummet från Centralstationen till Möllevången. Den här processen fortskrider och centrala Malmö breddas när Västra och Mellersta hamnen går mot färdigställande. Idag är Malmö en annan stad, där inte minst universitetet satt sin prägel på stora delar av staden.

I många avseenden har politik som inneburit omvandlingen av Malmö varit mycket framgångsrik. Centrala Malmö har aldrig betytt så mycket för stadens ekonomiska bas som den gör idag. Många verksamheter i city är utsatta för starkt omvandlingstryck när alltmer handel blir digital, men då anpassar sig city till upplevelser och restauranger.

Ur demokratisk synvinkel har utvecklingen av Malmö varit mycket bra, då den inte bara gett fler arbetsplatser i centrum utan också gett Malmöborna naturliga möjligheter att träffas och gemensamt bruka det centrala stadsrummet.

Utvecklingen av Malmös centrala delar fortsätter, genom att göra korridoren Södra Förstadsgatan från Triangeln till Möllevångstorget bilfri med fokus på cykelbanor och promenadstråk. Att fortsätta bygga sammanhängande utrymmen genom hela staden, som knyter ihop väst med öst, och norr med söder är en förutsättning för att nå de mål som är uppsatta och för att bygga ett Malmö. Malmö är en till befolkningen en stor stad, till geografien en mindre. Det innebär också goda förutsättningar att bygga bort barriärer och istället inkludera fler i det större Malmö.

Malmö har inga geografiska barriärer som stora vatteninlopp, älvar och öar, som många andra städer i Sverige. Både i Göteborg och Stockholm delas staden av stora vattenområden och kräver transport- och infrastruktursatsningar för förflyttningar över stora fysiska barriärer. I Malmö har nästan all mark gått att bebygga och mycket är tidigare våtmarker eller havsbotten. Malmö är därför Sveriges tätast bebyggda stad. Det är en klar fördel om man vill skapa en stad där möten kan ske mellan medborgare trots segregerad bostadsmarknad. Utmaningarna i Malmös offentliga rum utgörs istället av de fysiska barriärer som skapas av transportsystemet. Järnvägen, ringvägarna och matarleder som Amiralsgatan, Lorensborgsgatan och Pildammsvägen delar upp staden. Redan idag planeras det för insatser som minskar de fysiska hindren och utvecklar staden i en positiv riktning. Även längst med Amiralsgatan planeras det satsningar för att bygga samman Rosengård. Men även om fysiska hinder överbyggs kvarstår

utmaningen med att alla Malmöbor ska känna att staden är deras och den gemenskap som det innebär.

Det fortsatta tillgängliggörandet av stadens offentliga utrymmen, samtidigt som utrymmena fylls med aktiviteter och möten, är en del i att skapa den gemenskap som är målsättningen. Offentliga utrymmen, är inget självändamål. Stadens utrymmen ska fyllas med aktiviteter och liv. Det inkluderar allt från Malmöfestivalen, till Malmöbornas rätt att demonstrera och ge uttryck för sina åsikter, till uppvisningar och arrangemang liknande som Kul i Malmö och Malmö sommarscen.

2 En demokratipolitik för lika värde

2.1 Bekämpa diskriminering

För en väl fungerande demokrati är det avgörande att alla medborgare är och upplever sig som likvärdiga medborgare, det är ju själva demokratins inneboende kärna - alla människors lika värde. Diskriminering, rasism och alla uttryck för att dela upp Malmöborna i ”vi och dem” hotar en fungerande demokrati. Diskriminering i alla dess former är ett gift som verkar mot den gemenskap som Socialdemokratin har som yttersta mål att skapa och utveckla. Det ska vara en självklarhet att människor inte behandlas och bemöts olika på grund av godtyckliga anledningar. Diskriminering sker i flera av samhällets olika delar. Det sker bland annat arbetsmarknaden, det förhindrar människor från att få möjlighet till en bostad och i de värsta fallen innebär det att människor inte får rätt till jämlik vård.

Rasistiska handlingar eller diskriminering sker inte nödvändigtvis på grund av individers politiska övertygelser utan ofta omedvetet. Det innebär att rasism, i dess olika former, finns som skilda delar av samhällets struktur. Arbetet med att förhindra rasism och diskriminering behöver ske i flertalet av samhällets skikt, samtidigt. Till exempel, åtgärder och värdegrundarbete i skolan, kunskapshöjande insatser på arbetsplatsen och fritidsaktiviteter. Fackförbunden har en stor möjlighet att driva frågan om rasism och diskriminering aktivt på arbetsplatser runt om i staden. Med både möjligheten att genomföra utbildningar för medlemmar såväl som tillsammans med arbetsgivarrepresentanter, förhandla i frågor och stötta sina medlemmar i olika situationer finns det en möjlighet att flytta fram positionerna i frågor rörande arbetsplatsdiskriminering och arbetstagare som utsatts för rasism.

2.2 Checklista och strategi för inkluderande retorik

Med den internationella höger vågen, som svept över många delar av världen, inte minst Europa, följer en ökad vilja att dela upp människor i olika kategorier – vi och dem. Tyvärr noteras uttryck för att det även i Sverige och det påverkar det offentliga samtalet. Tråkigt nog tycks det även ibland påverka hur socialdemokrater argumenterar och hur man formulerar sig i den offentliga debatten. Därför måste ett arbete för att skapa ett brett och inkluderande ”vi” från socialdemokratin sida innehålla insatser för att rent faktiskt bekämpa rasism och diskriminering men också att konsekvent själva alltid utgå från att alla svenskar, alla Malmöbor, är subjekt i vår politik, inte objekt för vår politik.

Ord, tonalitet och språk har betydelse. Det finns idag utmaningar i det språkbruk som används av ledande politiker i landet. Det påverkar och färgar samtalen även på lokal nivå, ofta på ett negativt sätt. Vi ser behovet av en strategi för intern skolning och att partiet tar fram en form

av checklista för socialdemokratiska politiker i syfte att aldrig spela med i den retorik som delar upp människor i bättre och sämre – i vi och dem.

3 En demokratipolitik för att bli hörd

3.1 Stabila former för en demokratisk områdesdialog med medborgarna

Samhällsutvecklingen utsätter ständigt demokratin för utmaningar. En av dessa utmaningar är den trend med centraliseringar som kunnat noteras under lång tid. Företags huvudkontor och myndigheter flyttar från olika städer och centraliseras i Stockholm eller andra storstäder. Anledningen till detta är ofta de stora organisatoriska och ekonomiska fördelarna. För demokratin är det ett problem att avståndet med både upplevda makthavare och formella makthavare ökar. Från människors lokalområden, de områden där deras liv utspelar sig med arbete, skola och fritidsaktiviteter har avståndet till makten och den formella demokratin förlängts. Avståndet, så väl det fysiska som det upplevda, gör många människor idag känner sig osedda och riskerar i förlängningen att leda till att det politiska systemet uppfattas tillhöra endast några få och hanterar frågor som inte nödvändigtvis är de frågor som är mest angelägna och viktiga för medborgarna. Det är därför väldigt väsentligt för demokratin att Socialdemokraterna ständigt arbetar för att överbrygga denna klyfta och svarar på de frågor och problembeskrivningar som faktiskt belyses av medborgarna.

Det jobbas ständigt med olika sorters dialoger med medborgarna i olika områden. Det är givetvis bra och i linje med att alla kommunala nämnder har ett uppdrag att på sina ansvarsområden föra en dialog med medborgarna, till exempel inför förändringar. Det som dock ofta framförs är att de kommunala verksamheterna har svårt för att föra en dialog som sträcker sig utanför det egna ansvarsområdet och att därför många upplever att ett samlat grepp inte tas kring en del problem. Detta är en utmaning som behöver adresseras – hur man bättre och effektivare kan samla kommunikationen med invånarna när frågorna sträcker sig över flera nämnders ansvarsområden.

3.2 Hela civilsamhället måste ses

En annan central del i arbete med demokrati är det civila samhället, som är en av de viktiga aktörerna när det kommer till att bygga och bevara demokratin. Genom förmågan att ha ”örat mot marken”, och det faktum att civilsammansaktörerna möter många Malmöbor över hela staden och i olika situationer fångar de upp trender i staden, reaktioner och intressen på ett sätt som stadens verksamheter inte alltid gör. Resultatet är att föreningar och organisationer fångar upp vad som sker lokalt i stadsdelarna och vilka utmaningar som finns, och behov som invånare själva identifierat. Samarbete och samtal med civilsammhällesaktörer är ett sätt att inkludera fler röster i det demokratiska samtalet, men också ett verktyg för att säkerställa att särskilt de grupper som annars riskerar att marginaliseras kan göra sin röst hörd. Civilsammhällets närvaro är avgörande för att skapa en levande och dynamisk samhällsdemokrati och inkludering som speglar hela samhället.

De föreningar och organisationer som samarbetar med kommunen måste präglas av tydliga krav. Det räcker inte att de bara delar kommunens demokratiska värderingar, de behöver också leva upp till dem i praktiken genom att ha demokratiska strukturer och processer i sina egna verksamheter. Demokratikravet ska vara en självklarhet, inte bara på kommunal nivå, utan även hos alla de organisationer som är en del av vårt demokratiska ekosystem. Detta blir särskilt viktigt när samhällsutvecklingen riskerar att skapa klyftor mellan olika grupper och

stadsdelar där vissa delar av Malmö riskerar att hamna utanför den samhälleliga gemenskapen.

För att motverka den utveckling behöver det utvecklas strategier för att nå hela Malmö, i synnerhet de områden där engagemanget och kommunikationen riskerar att försvagas eller redan är att anse som svagare. Samarbetet med civilsamhället och lokala föreningar kan bli en viktigt och central budbärare i det arbetet. Genom att utveckla ett mer samlat och målinriktat demokratiarbete kan man arbeta för att alla Malmöbor, oavsett var de bor eller vilka förutsättningar de har, ges möjlighet att delta i och forma det samhälle vi alla är en del av.

Det behövs skapas en politik som sträcker sig längre än det organiserade föreningslivet med möjlighet att utnyttja kommunens lokaler för sin verksamhet och genom detta skapa mötesplatser, kanske främst för grupperingar, som inte följer de traditionella normer som finns för föreningar. Avsaknad av ändamålsenliga lokaler för både traditionella föreningar och mer lösa nätverk är ett hinder för både demokrati och för integration i staden.

4 Årlig återrapportering av demokratiarbetet

Arbetet med demokrati för en ökad samhällsgemenskap sker många gånger i kommunens kärnverksamheter. Skolan bär en stor del och lika så vård- och omsorgsverksamheterna. Varje möte med Malmöborna ska genomsyras av känslan och upplevelsen att staden är allas och att invånarna kan komma till tals. Hur det arbetet ska mätas över tid är desto svårare att definiera. Är det valdeltagandet den avgörande måttstocken eller finns det andra variabler som är intressanta att mäta? Eftersom det demokratiförstärkande arbetet ska ske i alla stadens verksamheter och förvaltningar innebär det att förflyttningen är mer komplex att mäta över tid. Det är också svårt att bekräfta kausalitet i samband, vilket bidrar till komplexiteten i frågan. Det är därför också intressant att fortsätta utreda och testa metoder för återrapportering och resultatmätning. Detta bör göras med ett öppet sinne och förståelse för att det är mångfacetterade frågor som inte alltid har tydliga indikatorer eller variabler att mäta.

En iakttagelse som görs under arbetet med frågor om demokrati och samhällsgemenskap är att även om många av de kommunala områdena har demokrati som en del av sin målbild, saknas det en samlad och konkret politik för att stärka demokratin. Det innebär att även om många goda initiativ pågår, så saknas det ofta ett övergripande synsätt som knyter samman insatser till en större helhet. Likt andra politikområden som arbetar under en ram, en "kappa", till exempel miljöområdet bör man göra det även inom demokratiområdet. Det skulle innebära tydligare strukturer, prioriteringar och kanske även resursfördelning. I förlängningen skulle det medföra ett mer strukturerat tillvägagångssätt för att stärka arbetet med demokrati med tydligare riktlinjer, synergieffekter och mer samordnade insatser som genomsyrar hela stadens arbete och verksamheter.

Avslutning

Denna delrapport har fokuserat på fyra huvudområden med varderas flera delområden. Den första delen berör skapandet av förutsättningar för möten mellan Malmöborna, med fokus på stärkandet av samhällsgemenskapen genom möten i det offentliga rummet och motverkandet av segregation. Det andra området fokuserar på delaktigheten för alla invånare och motverkandet av uppdelningen "vi och dem", med insatser för bekämpandet av diskriminering och främjandet av alla människors lika värde. Det tredje området fokuserar på

hur man möter medborgarnas önskan att påverka i sina egna närområden, genom skapandet av stabila former för demokratisk dialog och ökat samarbete med civilsamhället. Det fjärde och sista området belyser vikten av systematik och uppföljning i samhällsstärkande demokratiarbetet.

För Socialdemokratin är det avgörande att förkroppsliga den ideologi som vi lutar oss mot. En ideologi om alla människors rätt att vara, oavsett klasstillhörighet, etnicitet, religion eller andra faktorer. Dagens högt uppskrivade ton, i allt från debatter till nyhetsrapportering och samtal i lunchrummen på arbetsplatser risker att avhumanisera och bidra till mer polarisering i samhället. Socialdemokratin och arbetarrörelsen i stort har ett ansvar att bidra till ett samtal och narrativ som är inkluderade för många fler än det är idag.

Arbetsgruppens förhoppning är att denna första delrapport, i samtal med partikamrater och andra intressenter ska utvecklas till att bli ett bidrag till en bredare inkludering i det socialdemokratiska vi:et.

Rapport: Alla har rätt till en god välfärd och hälsa

Arbetsgrupp:

Ordförande: Rose-Marie Carlsson

Ledamöter: Nihad Pasalic, Olga K Roos, Daniel Hedén

Sekreterare: Bahhar Mohammadi Norén

Inledning

Malmö och många andra kommuner i Sverige står inför flera utmaningar i välfärdssektorn de kommande 20 åren. Arbetsgruppen *Alla har rätt till en god välfärd* har åtagit sig att analysera vilka behov som kan komma att finnas de kommande decennierna och hur en socialdemokratisk politik kan möta sådana utmaningarna.

Vi i Socialdemokraterna agerar efter devisen att alla medborgare, oavsett klasstillhörighet och tjocklek på plånboken, har rätt att få sina grundläggande behov tillgodosedda av det gemensamma. Samtidigt som medborgarna har rätt till välfärden är det också var och ens plikt, att efter förmåga bidra till det gemensamma. Att ha en god hälsa innebär inte enbart att ha tillgång till en kvalitativ sjukvård, utan om att främja välbefinnande och förebygga sjukdomar för att människor ska kunna leva sina liv i frihet och uppnå sina drömmar.

Genom en progressiv beskattning, där de som har mer betalar mer och där kapitalägare som gör stora vinster beskattas därefter, tror vi att en god välfärd kan finansieras till samtliga medborgare. Med prioriteringar för det gemensamma och en grundtanke om att alla ska födas lika in i samhället menar arbetsgruppen att den goda välfärd som varit ett kännetecken för Sverige kan återskapas där det brister, förstärkas där det behövs och utvecklas i nya riktningar.

Genom att utjämna ekonomiska och sociala skillnader för att främja lika förutsättningar skapas också förutsättningar för god och jämlik hälsa. Individer oavsett klass, kön, etnicitet eller bostadsort ska ha samma möjligheter till ett långt och hälsosamt liv. Vi i Socialdemokraterna menar att det offentliga roll är att skapa sådana rättvisa förutsättningar.

Avgränsningar

För att ta sig an uppgiften som Malmö arbetarekommun beslutat om har arbetsgruppen behövt göra vissa avgränsningar. Bland de avgränsningar som har gjorts är till exempel frågor som teknikutvecklingen som på många sätt revolutionerat den medicinska utvecklingen. Den tekniska utvecklingen har haft en stor inverkan på den vård och omsorg som bedrivs idag. Det är inte osannolikt att utvecklingen fortsätter vilket skulle innebära fortsatt positiv påverkan för sjukvården med framtagande av nya metoder och mediciner.

Även frågan om artificiell intelligens (AI) och digitalisering har lämnats utanför denna rapport. Framstegen inom AI kan och kommer sannolikt att innebära stöd inom områden som diagnostik. Samtidigt ska man inte glömma de stora risker som både teknikutveckling och AI innebär, exempel på sådana risker kan vara att känslig data delas med utomstående aktörer. Detta är emellertid områden som gruppen valt att lämna utanför rapporten.

Möten under processen

Arbetsgruppen har anordnat möten för kunskapsinhämtning och diskussion samt deltagit i av andra anordnade möten.

LO-utredaren Johan Enfeldt bjöds in av gruppen för en dragning av om organisationens syn på finansieringen av välfärden och dess strukturella problemen samt potentiella lösningar. Representanter från gruppen närvarande också på möte med forskaren Tapio Salonen som arbetsgruppen *En stad som håller ihop* bjudit in till. Salonen presenterade en kort historisk exposé av Malmö med beskrivning av framtida utmaningar i demografi och strukturförändringar i framför allt äldreomsorgen i framtiden.

Arbetsgruppen har även träffat regionpolitiker Mattias Olsson (S) med ansvar för sjukvårdsfrågan i region Skåne för att fördjupa sig i och diskutera sjukvårdsfrågan.

Vidare har arbetsgruppen samtalat med Kommunals S-fackklubb om de frågeställningar som varit aktuella i arbetsgruppens samtal. Dessutom har LO:s ungdomskommitté inkommit med tankar och reflektioner kring arbetsgruppens ansvarsområde.

Därutöver har arbetsgruppen träffats löpande för att diskutera ämnen som lyfts i denna rapport och material som har lästs under processens gång.

Välfärdens finansiering

Den svenska välfärdsmodellens innehåll – vård, skola och omsorg – behöver finansieras i paritet med det som erbjuds medborgarna. Bristande kvalitét, långa köer och marknadslösningar är sådant som behöver hanteras och lösas. Idag finansieras välfärden framför allt genom kommunalskatten och med statsbidrag till både kommuner och regioner. Kostnaderna för välfärden är avhängt vilken ambitionsnivå man har med de olika välfärdsverksamheterna. Samtidigt kostar välfärden mer när befolkningen både växer och blir allt äldre. Behovet av välfärdens tjänster är som störst i början och slutet av livet.

Välfärdens verksamheter och ambitioner är i högsta grad en politisk fråga med tydliga ideologiska skillnader. Marknadslösningar och underfinansiering är aktiva beslut som innebär försämringar och försvagning av det som ska vara det gemensamma och en del av samhällskontraktet.

Behovet av utökad finansiering syns inom många verksamheter, från större barngrupper i förskolan, större klasser i skolan till primärvårdens organisering och sjukvårdsköer. Högers marknadslösningar i kombination med underfinansiering under lång tid har inneburit att medborgarna i allt högre grad använder sig av privata sjukvårdslösningar. Detta är ett problem som, om det inte hanteras, kommer att sprida sig till fler sektorer, vilket bidrar till en minskad tilltro till det gemensamma och i slutändan viljan att bidra till det offentliga systemet. För låga nivåer i socialförsäkringssystemet, sjukpenning, sjukersättning och föräldrapenning kan i förlängningen innebära samma typer av konsekvenser, det vill säga att allt fler medborgare ställer sig samma fråga som Leif Östling, tidigare ordförande för Svenskt Näringsliv gjorde: ”vad fan får jag för pengarna?”.

Finansiering och utmaningar

Statsbidragen till regioner och kommuner indexeras inte efter ökade kostnader eller befolkningsutvecklingen och urholkas därför om inte aktiva beslut från riksdag och regering om justering fattas. Det innebär en osäkerhet för kommuner och regioner inför varje budgetproposition samt att alltmer av kostnadsansvaret för välfärdsverksamheterna successivt välts över till kommunsektorn. Det är inte rimligt eller rättvist att hela välfärdens behov av ökad finansiering bärs av den kommunala skattebasen och den platta kommunalskatten. Om alla ska bidra efter förmåga, och för att säkra en långsiktigt hållbar finansiering av välfärden, måste staten minst bibehålla och helst öka sin andel av kommunsektorns finansiering. Ska Sverige ha råd med en god vård och omsorg för allt fler äldre kommer det att krävas att samtliga skattebaser tas i anspråk.

Statens tillbakadragande, i till exempel bristen på en aktiv arbetsmarknadspolitik, innebär också förskjutning av finansieringsansvar från staten till kommunen. Kommunen har tagit en viktig roll gällande både arbetslöshet och ekonomiskt bistånd. I brist på nationella program för att komma till bukt med arbetslöshet, nödgas kommuner bygga egna lösningar – med egna medel för att invånare utan arbete ska ha möjlighet till insatser. Liknande förskjutning kan man notera gällande socialförsäkringssystem och arbetslöshetskassa, när staten inte tar sitt ansvar för de nationella försäkringssystemen och människor blir utförsörjare, hamnar det finansiella ansvaret på kommunerna genom ekonomiskt bistånd.

En annan påverkansfaktor för kommuner och regioner är de ekonomiska konjunkturerna och bristen på förstärkning i lågkonjunkturer. En stabil och förutsägbar finansiering över

konjunkturscykler hade inneburit att kommuner och regioner inte behöver göra nedskärningar i lågkonjunkturer när behovet av välfärden är större och där offentliga verksamheterna kan bistå för att inte fördjupa konjunkturen. Det behövs lika många lärare i skolan oavsett om det är låg- eller högkonjunktur, precis som det behövs undersköterskor, sjuksköterskor och förskolelärare.

De resurser som redan finns i välfärden kan användas bättre och effektivare. Det går att göra mer för samma peng – om marknadsiseringen dras tillbaka. Marknadsiseringen av välfärden har inneburit dyrare lösningar, mer spill och förlorande stordriftsfördelar. Privata aktörers vinstintresse passar inte in i hur välfärden borde bedrivas. Marknadslösningen innebär att de mest lönsamma brukarna premieras och att efterfrågan från dessa grupper också ökar – på bekostnad av de som har större behov. Detta gäller såväl i skolan med de svårigheter som friskolor i aktiebolagsform innebär, liksom privata aktörer inom hemtjänsten som fragmentiserar det offentliga och försämrar stordriftsfördelar och planeringsvinster.

Med politiska beslut, incitament och förändringar i samhället har kraven på välfärden successivt ökat. Både kraven och förväntningarna på välfärden har ökat i takt med invånarnas inkomst och köpkraft. Allt fler familjer nyttjar välfärdsservice som förskola och fritids. Fler verksamheter har också fått ökade ambitioner som krav på mer undervisning i grundskolan, ökat pedagogiskt innehåll i förskolan, eller fast hemtjänstkontakt. Dessa ökade ambitionsnivåer är inte alltid parade med de finansiella resurserna som krävs. Kravställningen och resurserna matchas helt enkelt inte, vilket innebär att kommunen får en övervältring av kostnader, från staten till kommunen.

Ekonomi för investeringar

Kommuners investeringar har ökat kraftigt under 2000-talet. Många av investeringarna kan förklaras med den snabba befolkningsutveckling som varit och som inneburit att kommuner behövt investera i förskolor, skolor och bostäder. Samtidigt har stora investeringar trängt undan nödvändigt underhåll på befintlig infrastruktur. Även framgent kommer stora investeringar att krävas. Dessa bör inte betraktas som i huvudsak en kommunalangelägenhet utan betraktas som ett nationellt problem som kräver nationella åtgärder.

Den statliga oviljan att bidra till finansieringen av kommunsektorns nödvändiga investeringar för att upprätthålla bland annat välfärden, innebär en förskjutning av risk och ekonomiskt utrymme. Liksom vid tidigare utbyggnadsfaser, till exempel under 50–60-talet, bör därför staten dela finansieringsbördan med till exempel riktade investeringsbidrag för kommunal och regional infrastruktur.

En del av kommunernas finansiering sker genom statsbidrag, och inte sällan är dessa riktade och kommer med specifika villkor. Det innebär att kommuner inte kan prioritera efter behov utan att först uppfylla statliga krav, vilket minskar handlingsutrymme. Generella statsbidrag i kombination med investeringsstöd för infrastruktur hade varit lämpligare lösningar.

Kommunsektorns statsbidrag har en underutnyttjad potential som konjunkturstabilisator. Den ekonomiska kris som just genomlidits har tydligt visat att statsbidrag som inte följer inflationen, i kombination med det kommunala balanskravet, blir procykliskt – alltså förstärker konjunkturedgången genom att driva fram åtstramningar och uppsägningar.

Bristen på förutsägbarhet skapar en osäkerhet som gör att kommuner tenderar att vara återhållsamma med investeringar i tider av osäkerhet, även om investeringarna skulle kunna stimulera tillväxt eller möta akuta behov i välfärdsverksamheterna. För kommuner är det oklart om tillskott från den nuvarande regeringen är tillfälliga stöd för att möta konjunkturen eller en uppräknings för inflationens påverkan på den kommunala välfärden.

Marknadisering och kostnadssnurren

Privata aktörers intresse av vinstmaximering och avkastningskrav är inte alltid i linje med det offentliga intresset för hur välfärden ska struktureras och framförallt fördelas. För att optimera vinst i förhållande till kostnaden att bedriva verksamheter kan privatägda etableringar välja ut de individerna med minst behov och rikta sitt fokus till sådana behov. Detta sker såväl i vården, skolan och omsorgen. Samtidigt som de med minst behov väljs ut och prioriteras, ser de privata även till att öka efterfrågan på vården. Detta sammanfaller ofta med att de individer med minst behov är de som också är de billigaste att behandla eller utbilda. Marknadiseringen leder till ett ”plocka russinen ur kakan”- scenario där svårare och dyrare fall lämnas till offentliga utförare.

Privatiseringar som är avsedda att öka effektiviteten i sektorn genom konkurrensdriven utveckling, får ofta motsatt effekt när de privata aktörerna utnyttjar luckor och svagheter i styr- och ersättningsmodellerna. Till exempel förklaras nätläkarnas initiala tillväxt av en kombination av fri etableringsrätt i primärvården, fritt vårdsökande över regiongränserna för patienter samt prislister regioner emellan vid vårdsökande över regiongränserna. Tillsammans innebär detta att vem som helst kunde starta en nätvårdstjänst, starta egen vårdcentral alternativt sluta avtal med befintlig vårdcentral var som helst i landet och därefter sälja sin tjänst till ett fast pris per besök till alla i hela Sverige.

Eftersom det saknas tak på ersättningen går idag en ständigt ökande andel av regionernas primärvårdskostnader till en allt växande skara privata nätläkare med tveksam nytta för vården och patienterna i stort. De svagheter som finns i dagens system kommer att utnyttjas av vinstmaximerade aktörer.

Om en ersättning ökar när patienterna har en viss diagnos eller får behandling med en specifik åtgärd, kommer förekomsten av dessa diagnoser och åtgärder nästan alltid att öka, särskilt om det sker inom ett vårdval där vem som helst kan etablera sig och det saknas kostnadstak.

Det är inte bara vinstmaximering, krav från aktieägare och ersättningsmodeller som driver kostnaderna i välfärden. När den offentliga välfärden styckas upp för att fler aktörer ska in i systemet förloras avgörande stordriftsfördelar. De fasta investeringar som kommunerna står med, skollokaler, omsorgsfastigheter och liknande, blir dyrare i drift när färre brukar lokalerna. Ett annat exempel är i de kommuner där hemtjänsten är uppstyckad mellan flera aktörer. För en effektiv hemtjänst krävs det god planering av rutiner med effektiv planering. Detta går såklart förlorat när flera aktörer konkurrerar om brukarna och planeringen över stora geografiska områden med långa transporttider som konsekvens.

Etableringsfriheten för privata aktörer i välfärdssektorn leder redan till att kommuner har det svårare att planera effektivt lokalutnyttjande och personalsammansättning. I Malmö har till exempel flertalet friskolor valt att hastigt stänga ner, med konsekvensen att kommunen

skyndsamt behövt bereda skolplatser såväl som extra stöd för eleverna då kvalitén på friskolorna ofta varit mycket bristfälligt. Detta har självklart inneburit extra kostnader för kommunen. I förlängningen innebär den fria etableringsrätten att det också blir svårare för kommuner att själva investera i skolor och andra välfärdslokaler eftersom planeringsunderlaget är svårtolkat.

Utmaningar med kompetensförsörjning

Befolkningsutvecklingen i Sverige påverkar välfärden på många sätt. En av de stora kommande utmaningarna – ett dilemma som redan uppstått i flera kommuner i Sverige – är kompetensförsörjningen. Med en demografiutveckling där antalet äldre ökar, behöver fler arbeta i välfärden i allmänhet, och omsorgen i synnerhet. Men att hitta kompetensen och behålla den är inte alldeles enkelt. Samtidigt som åldersgruppen 80+ ökar markant i Sverige och även i Malmö, ökar inte personer i arbetsför ålder med samma hastighet.

Enligt prognoser kommer de som är över 80 år i befolkningen att öka med nästa 50 procent. Det innebär att äldreomsorgen behöver anställa fler och likaså för hälso- och sjukvården då äldre ofta behöver mer omfattande tillgång till vård och omsorg. Lösningen på utmaningen är därför inte enbart att rekrytera fler. I kombination med att rekrytera behöver kommuner och regioner förändra och förbättra arbetssätt, kompetensutveckla befintliga medarbetare och systematiskt arbeta med arbetsmiljön och arbetsvillkoren.

Bemanningen i välfärden bygger på att de som är i arbetsför ålder står för försörjningen för de som brukar välfärden: i huvudsak barn, unga och äldre. Generellt i Sverige ökar andelen äldre i betydande grad, så är även fallet i Malmö. Däremot är Malmö en stad med många unga i arbetsför ålder och där prognoserna inte slår ut fullt lika snabbt som i många andra städer. Kompetensförsörjningsutmaningen kvarstår dock som ett faktum även för Malmö i framtiden.

Som tidigare skrivit påverkas kommuner och regioners finanser av konjunkturcykler, inflationen samt andra kostnadsökningar som priset på energi och räntor. Den ekonomiska situationen kan leda till ökad återhållsamhet i kompetensförsörjningen. En stabil och förutsägbar finansiering av kommuner och regioner är därför av största vikt för att kunna planera och prognostisera för välfärdens verksamheter även i ett personalhänseende.

Ambitionsnivån på välfärden är också en viktig faktor för framtidens kompetensförsörjning. Om ambitionsnivån ökar mer än demografin medger, kommer behovet av antalet anställda i vård-, omsorg- och andra välfärdsområden att öka än mer.

Ett hållbart arbetsliv

Samtidigt som det framgent finns stora utmaningar i kompetensförsörjningen, i synnerhet i välfärdssektorn, är det av största vikt att behålla alla de som redan är anställda i sektorn. Arbetslivet måste vara hållbart för alla de som har jobb med delade turer, tunga lyft, nattarbete och brukarnära arbeten.

Arbetsmiljöarbetet måste ske systematiskt och intensivt. Sommaren är återkommande varje år och planeringen behöver vara förutsägbar för medarbetare, brukare och patienter samt arbetsgivare.

Framtidens utmaning är flerdimensionerad, anställda behöver orka och kunna arbeta längre, samtidigt som yngre behöver se att välfärden är en möjlig väg till arbete. Lyckas vi med det

står samhället dock inför utmaningen att det inte räcker till för att bemanna upp välfärden. Effektiviseringar, vård- och omsorg efter behov, och andra lösningar behöver tillsammans skapa en helhetslösning. Det finns ingen genväg.

För att bibehålla alla de som redan arbetar i välfärden eller precis är på väg in i sina första yrkesår är det av allra största vikt att villkoren och förutsättningarna förbättras. För en mer rättvis framtid behöver karensavdrag slopas. Karensavdraget är en orättvisa som tydligt cementerat klasskillnader och utgör en extra skatt för arbetarklassen.

Arbetsgivare i hela välfärden behöver strukturerat och målmedvetet arbeta med arbetsmiljöfrågorna. Såväl den fysiska som den psykosociala. Sjukfrånvarotalen bland välfärdsmedarbetare är höga och arbetsbelastningen är tung, samtidigt som det finns få möjligheter att påverka sin arbetsvardag. Balansen mellan krav och resurser behöver således jämnas ut.

För att välfärden ska vara bemannad även framgent behöver välfärdssektorn bli mer jämställd. Det innebär att heltidsarbete ska vara norm och arbetsmiljön ska anpassas efter de anställda. Det är en självklarhet att många av de utmaningar som välfärdssektorn står inför bäst löses tillsammans med fackliga organisationer. Samverkan kommer vara en självklarhet även om 20 år och det finns idag en stor tilltro till att medarbetarna i välfärden bäst vet hur verksamheten kan bli bättre, vassare och effektivare.

Kortare arbetstid med bibehållen lön

Förkortad arbetstid är en möjlighet för personal i välfärdssektorn, som ofta arbetar i krävande och stressiga miljöer att få en bättre arbetsmiljö. Kortad arbetstid kan bidra till att minska den fysiska och psykiska belastningen vilket i sin tur kan ge en påverkan för riskerna för sjukdom och sjukskrivningar. Med bättre arbetsmiljö kan också personal stanna längre i yrket och vara ett steg på vägen i den kompetensförsörjningsutmaning som finns. Dessutom kan förkortad arbetstid vara ett incitament för att locka fler att söka sig till en yrkesbana i välfärden.

Hur man lämpligast går vidare med förslag om förkortade arbetstid, om det bäst sker genom fackliga förhandlingar mellan arbetsgivare och fackliga motparter eller med generella lagförslag lämnas i denna rapport obesvarat. Arbetsgruppen konstaterar emellertid att förkortad arbetstid är ett lämpligt steg på vägen för att finna lösningar till den stora utmaning som kompetensbristen i välfärden är idag och kommer att vara framgent.

Sjukvården

Vård och omsorg ska vara solidariskt finansierat och drivas i huvudsak i offentlig regi. Rätten till vård när man blir sjuk eller omsorg när man är gammal är rättigheter som ska omfatta alla. Det är områden som lämpar sig synnerligen dåligt för marknadsexperiment och vinstmaximering.

Den svenska sjukvårdens förmåga att bota och diagnostisera sjukdomar och förlänga liv har under 1900-talet ökat markant. Det är också en av orsakerna till den generella livslängsökningen såväl som det innebär en alltmer växande andel av befolkningen med hög ålder. Flera utmaningar står inför dörren, finansieringen är en, en annan är bristen på arbetskraft i välfärdsyrken men även mer specifikt i sjukvårdsyrken.

Framtidens sjukvård behöver se annorlunda ut för att möta de utmaningarna. Finansieringen av välfärden försvåras markant när storleken på arbetskraften i Sverige minskar i förhållande till gruppen äldre, som ofta är de som har större behov av vård och omsorg. Färre i arbetskraften ska försörja en allts större grupp som behöver välfärdens service.

Den medicinska utvecklingen pågår samtidigt som förändringar sker i vårdens organisering och struktur. Utvecklingen inom medicin innebär att många sjukdomar idag går att bota och behandla, att kroniska tillstånd gör att överleva och att livslängden blir att längre och svensken allt friskare. Framsteg som innebär mindre invasiva kirurgiska ingrepp, samt möjligheten till läkemedelsbehandling i hemmet har inneburit minskat behov av att vårda patienter inne på sjukhus.

Den skattefinansierade vården, inom ramen för den svenska välfärdsmodellen innebär att sjukvård erbjuds efter behov. Sjukvården drivs med det offentliga som huvudman och utförare. I andra länder är det inte ovanligt med andra typer av lösningar, till exempel premiebetalningar i privat eller arbetsgivarregi, särskilda vårdförsäkringar och försäkringslösningar. Skillnaden mellan de nämnda modellerna och den svenska, solidariskt finansierade är att enskilda inte ska kunna köpa sig före i kön, och att behovet går först. En solidariskt finansierad sjukvård som fördelas efter behov är ett av de viktigaste bidragen till en jämlik hälsa men också i förlängningen till en ekonomisk jämlikhet såväl som till social samanhållning i landet.

Primärvården och kommunens roll

Utvecklingen av den nära vården behöver fortsätta för att möta de utmaningar som samhället och välfärden står inför. Primärvården blev i och med den nya hälso- och sjukvårdslagen (HSL, 1982) den vårdnivå som i första hand ska ansvara för vårdbehovet i befolkningen. Trots satsningar och tydliga ambitioner att förstärka primärvården finns stora utmaningar kvar. Till exempel bristande tillgänglighet och otillräckligt förtroende från vårdsökande, primärvårdens upplevda oklara roll som bas i hälso- och sjukvårdssystemet samt en ständig brist på allmänspecialister. Svagheter i primärvården, den delen av sjukvårdsorganisationen som först ska möta den vårdsökande innebär att fler än vad som är medicinskt motiverat söker sig till och omhändertas på sjukhusens specialistnivå. Detta innebär i sin tur att resurser inte används där de är bäst lämpade.

För att resurserna ska användas på bästa sätt behöver utvecklingen som pågått sedan lång tid fortsätta, vårdkonsumtionen på sjukhus behöver minskas och istället riktas om till primärvården eller kommunens vård och omsorg.

Närakuter

Framtidens sjukvård, som till delar redan praktiseras i dagens vård och omsorg, kommer att i högre grad behöva se annorlunda ut än den traditionella vården. I framtiden kan det innebära en mer utbredd tillämpning av vård och övervakning, monitorering av patienters värden som sker över distans, mobila och nära vårdformer, samt avancerade IT- och beslutsstöd, inklusive AI, för diagnostik och behandling.

För att avlasta befintliga strukturer som specialistakutmottagningen i Malmö kan man se över lösningar som Region Stockholm har infört med närakuter. Närakuter skulle vara geografiskt utspridda över staden och hantera åkommor som inte det inte kan väntas med, till exempel

frakturer, hjärnskakningar och sårskador. Närakuter skulle också ha möjlighet för både röntgen och provtagning. Stora olyckor, hjärt- och hjärnskador skulle fortsatt hanteras av specialistakutmottagningar. Med differentiering av akutvårdsärenden skulle specialistakutmottagningen kunna avlastas.

Fri etableringsrätt och marknadsiering

2009 förändras hälso- och sjukvårdslagen (HSL) på sådant sätt att landsting och senare regioner blev skyldiga att tillhandahålla kundval inom primärvården enligt lagen om valfrihetssystem (LOV). Konsekvenserna av den nya lagstiftningen blev en kraftig ökning av antalet vårdcentraler. Ökningen skedde framför allt i storstadsregionerna och en majoritet av de nya vårdcentralerna etablerades i städer och i områden med hög socioekonomisk status. Det är rimligt att ifrågasätta huruvida etableringsmönstret hade varit likadant om placeringar för etablering av nya vårdcentraler hade gjorts utifrån vart vårdbehovet är som störst.

De nya vårdcentralerna drivs nästan uteslutande av vinstdrivande aktiebolag där de största aktörerna utgörs av stora internationella vårdskoncerner som i sin tur ägs av riskkapitalbolag med självklara avkastningskrav. Istället för att vårdbehov och andra faktorer som gagnar det offentliga eller medborgarna, styr affärsmässiga intressen etableringar och strategier.

Det finns fler fördelar för vinstdrivande bolag att etablera sig i städer, bland annat innebär det fler potentiella listade personer i det absoluta närområdet, vilket innebär ekonomiska stordriftsfördelar. Det har gjorts försök från regionerna att påverka incitamenten till strategiska etableringar för vinstdrivande bolag genom förändringar i ersättningsmodellerna. Det har dock visat sig vara nästintill verkningslöst.

Konsekvenserna av den fria etableringen för vinstdrivande bolag har inneburit överetableringar och överkonsumtion av vård i städer. Samtidigt som det uppstår resursbrist och neddragningar i glesbygd och socioekonomiskt utsatta områden. Sålles följs inte devisen vård efter behov.

Resultatet har medfört en fördyrning eftersom en av de viktiga funktionerna för primärvården är att förebygga kostnader på sjukhusnivå, alltså att människor får vård och stöd på rätt nivå och inte söker sig vidare i systemet. Bristen på tillgänglighet i områden med högre grad ohälsa och utsatthet innebär att många står utan möjligheten att söka sig till en primärvård i sin närhet för att få den hjälp och vård de har rätt till. Många av de satsningar som har gjorts på primärvården i syfte att stärka omhändertagandet och öka effektiviteten i systemet landar fel och utan önskad effekt då resursfördelningen innebär att extra tillskott inte hamnar där de gör mest nytta för helheten.

Påståenden om att privatiseringsreformerna, konkurrens och valfrihet skulle ha lett till högre kvalitet och bättre utveckling har inte infriats. Generellt har en konkurrensdriven kvalitetsutveckling inom välfärden inte kunnat påvisas inom något område och särskilt inte på systemnivå. Snarare har privatiseringsivern lett till en ökad fragmentisering av vården som försvårat kvalitetsutveckling, hindrat stordriftsfördelar, strategiska beslut och effektivisering av systemet som helhet.

En annan stor konsekvens av marknadsieringen och den fria etableringen är nätläkarfenomenet. Andelen vårdsökande till nätläkare har växt nästa exponentiellt sedan 2016, med en nära fördubbling för varje år. Det finns positiva aspekter av intåget av

nätläkarmottagningar. Den tekniska utvecklingar har tagit jättesprång och många har vant sig vid digitala vårdkontakter som kan användas brett inom vården. Men dagens system innebär att den offentliga primärvården utarmas för varje besök en listad patient gör hos en privat nätläkare. De digitala metoderna öppnar för möjligheter att komma till bukt med delar av de utmaningar som finns med tillgänglighet, men det kräver att systemet inte läcker offentliga medel och att trots digitala lösningar är det behovet som avgör.

För enskilda vårdcentraler står kostnaderna som nätläkarmottagningarna innebär i direkt relation till möjligheten att anställa egna läkare, sjuksköterskor och investeringar på den egna vårdcentralen. Hade den totala vårdkonsumtionen varit oförändrad eller till och med minskat hade man kunnat tala om effektiviseringar och att nya digitala metoder leder till rationaliseringar. Men undersökningar har visat att effekten är det motsatta.¹ Vårdkonsumtionen bland de som sökt vård genom nätläkarmottagningar är varken oförändrad eller minskande, den ökar.

De ökade digitala metoderna inom vården lyfts ofta som ett exempel på ökad tillgänglighet i glesbygden. Trots detta är storstadsbor tydlig överrepresenterade som patienter hos nätläkarmottagningarna. Konkurrensverkets egen slutsats (2022) beskriver hur de nya vårdtjänsterna inte har minskat arbetsbördan för vårdcentraler utan istället ökat efterfrågan för ärenden som bäst hade hanterats inom ramen för egenvård, rådgivning av 1177, eller kunnat avvaktas till morgondagen för kontakt med den egna vårdcentralen.

Såväl den fria etableringsrätten och marknadsiseringen med yttersta mål om vinst och vinstmaximering går stick i stäv med behovsprincipen. De är motpoler och kan inte existera i samma system. Det uppstår kontinuerligt målkonflikter som innebär att behovsprincipen i vården, att den med störst behov ska få hjälp först, inte kan följas. Det innebär att privata aktörer och vinstuttag i sjukvårdssektorn behöver begränsas och i förlängningen avskaffas.

Välfärdsbrottslighet

I spåren av både den växande organiserade brottsligheten och den ökande andelen privatiseringar i välfärdssektorn har risken för välfärdsbrottslighet ökat. Fri etableringsrätt i olika delar av välfärden har inneburit att kriminella tjänar pengar på den offentliga finansieringen och dessutom har möjligheten att använda verksamheterna för att tvätta svarta pengar till vita. Resurserna som krävs för att kontrollera privata aktörer i sjukvården såväl som välfärdens om helhet innebär redan stora kostnader som hade kunnat läggas på medborgarnära insatser om marknadsiseringen inte varit ett faktum. Den viktigaste åtgärden för att minska välfärdsbrottsligheten är en ökad reglering av privata utförare och samtidigt ge möjligheten för kommuner och regioner att säga nej till privata aktörers tjänster och etableringar.

Regionen

Som lyfts tidigare är det inte enkom kommuner eller regioners ansvar att upprätthålla välfärden utan staten måste ta sin del av ansvaret. De ökade behoven inom sjukvården behöver kostnadsmissigt fördelas över flera skattebaser. Mellan regionens platta inkomstskatt

¹ [Nätvårdsanvändare i Skåne kontaktade oftare vårdcentral \(lakartidningen.se\)](https://www.lakartidningen.se/nyheter/2022/09/08/natvardsanvandare-i-skane-kontaktade-oftare-vardcentral)

och statens mer differentierade skattebas. Förutsättningarna för en jämlik sjukvård i framtiden beror i hög grad på hur fördelningen av finansieringen hanteras.

Det ekonomiska läget i region Skåne, just nu, kan mycket väl komma att innebära en högre regional skattesats under lång tid. I synnerhet om staten inte tar ett större ansvar för sjukvårdens finansiering än idag.

Många regioner runt om i Sverige står inför den finansiella utmaningen att investera i ny sjukvårdsinfrastruktur – sjukhus. På 1950- och 1960-talet byggdes många offentliga byggnader med hjälp av statliga investeringsanslag. Det innebar att regionerna klarade sig utan djupa hål i ekonomin. Många av sjukhusen är idag så pass gamla och omoderna att de måste ersättas av nya. Ett sätt för staten att bidra till att stötta regionerna i de ekonomiska utmaningarna är samma lösning som tidigare, statliga investeringsstöd till nya vårdbyggnader som ägs av det offentliga. För att det ska vara en möjlighet krävs det att sjukhus och vårdbyggnader i bredare bemärkelse betraktas som nationell infrastruktur och inte endast en fråga för regioner eller kommuner i särskilda fall.

Folkhälsa och jämlik hälsa

Mellan stadsdelarna i Malmö skiljer det år i medellivslängd. I stadsdelar med högre socioekonomisk utsatthet avlider Malmöborna tidigare än de behöver. Med bättre förutsättningar, och genom att betrakta folkhälsoarbetet som investeringar och inte kostnader, kan alla Malmöbor få förutsättningar att leva längre.

Att barn och unga har tillgång till en meningsfull fritid är också att betrakta som en förutsättning för att skapa en god folkhälsa. 2024 tog Malmö stad fram en rapport som visar på de ojämlika förutsättningar som finns bland dagens unga Malmöbor för en aktiv fritid. Barn och unga med sämre socioekonomiska förutsättningar eller med utländsk bakgrund deltar till exempel mer sällan i idrottsföreningar och kulturskolans aktiviteter än andra. Därtill visar undersökningen att barn med utländsk bakgrund också spenderar sin fritid mer stillasittande. Trots en god geografisk spridning av kultur- och fritidsaktiviteter upplever man att tillgängligheten är lägre i de socioekonomiskt utsatta områdena.

Förebyggande arbete är avgörande för att främja en god och jämlik folkhälsa för alla invånare. Med insatser för att invånare ska ha kunskap och förutsättningar att leva ett liv med goda hälsovanor, rökavvänjning och vaccinationer kan många sjukdomar och hälsoproblem förebyggas. Det minskar i sin tur trycket på vården. Förebyggande arbete innebär också insatser som avser främja psykisk hälsa, till exempel program för att minska ensamhet och social isolering. Personer i socioekonomisk utsatthet tenderar till att vara mer utsatt för ohälsa än andra.

Erfarenhet har visat att tidiga förebyggande insatser för barn och unga ger långsiktiga effekter. Genom att prioritera förebyggande arbete kan man både minska sjukdomar och ohälsa samtidigt som man skapar en rättvisare fördelning av hälsovinster i samhället. Detta är en grundförutsättning för en jämlik folkhälsa.

Eftersom grunderna för en god hälsa sätts i barndomen är det av största vikt att barn och unga tidigt erbjuds insatser och aktiviteter för att skapa goda förutsättningar för resten av sina liv.

Avslutning

Arbetsgruppen har i rapporten lyft flera utmaningar i det befintliga välfärdssystemet. Inte minst med dess finansieringsstruktur. Kommuner och regioner kan inte ensamma ta ansvar för en allt större välfärdssektor. Kraven och ambitionerna ökar samtidigt som finansieringen varken indexeras för att nå tidigare års nivåer eller möter ökningen i inflation. Samtidigt är statsbidragen ofta riktade och kommuner förlorar möjligheten att själva prioritera vart medlen ska riktas.

Socialdemokraterna behöver ta ett helhetstag om hur välfärden ska finansieras och driva frågan om välfärdens fortsatta roll i vårt samhälle. Med den urlakning som sker kommer varken ambitioner eller krav att kunna mötas.

Ett stort dilemma i detta är den stora utmaningen som kommuner och regioner står inför med den stora bristen på kompetens. Redan idag finns det många vakanta tjänster och det kommer i framtiden inte vara enklare att fylla dessa med nya kollegor. Arbetsmiljön och villkor i arbetslivet kommer vara av största vikt för att både locka och behålla personal i välfärdens alla delar. Att inte ta hand om den redan anställda personalen kommer att vara dyrare än nödvändiga lösningar för framtiden.

Om Socialdemokratin inte väljer att ta striden för en jämlik och solidarisk välfärd kommer den sakta och senare i allt högre hastighet att förfalla. Systemet byggdes en gång upp för att varje individ genom stöd av det gemensamma skulle kunna vara fri. Motsatsen är att vänta om det är tjockleken på plånboken som ska avgöra vem som får vård eller om du kan lämna ditt barn på förskolan för att förvärvsarbeta.